

LUND UNIVERSITY

Omedelbart samarbete: En rapport om polisens handlingsutrymme vid handräckning enligt LVU och LVM

Johnsson, Eva; Svensson, Kerstin

2006

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Johnsson, E., & Svensson, K. (2006). *Omedelbart samarbete: En rapport om polisens handlingsutrymme vid handräckning enligt LVU och LVM*. (Rapportserie i socialt arbete). Växjö universitet. http://www.diva-portal.org/diva/getDocument?urn_nbn_se_vxu_diva-805-2__fulltext.pdf

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Omedelbart samarbete

En rapport om polisens handlingsutrymme vid handräckning enligt LVU och LVM

Omedelbart samarbete

Rapportserie i socialt arbete. Nr 4, 2006

Omedelbart samarbete

En rapport om polisens handlingsutrymme
vid handräckning
enligt LVU och LVM

Eva Johnsson och Kerstin Svensson

Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete
Växjö universitet

Socialhögskolan
Lunds universitet

Rapporten kan beställas från
IVOSA, Växjö universitet, 351 95 Växjö
E-post: rapport.ivosa@vxu.se
Tel. 0470-70 80 00
www.vxu.se/ivosal/

© IVOSA och författarna
Ansvarig utgivare: Kerstin Gynnerstedt
Redaktör: Verner Denvall
Omslag: Eddie Andersson
Tryckt hos Intellecta DocuSys, Mölndal
ISSN 1652-8573

Innehåll

Innehåll.....	1
Förord.....	2
Abstract	3
Sammanfattning	4
1. Inledning	7
Tidigare forskning.....	8
Lagstiftning.....	9
Studiens syfte och frågeställningar	11
Metodologiska utgångspunkter.....	11
Presentation.....	14
2. Perspektiv och förståelseramar.....	15
Vårdande makt.....	15
Relationer, kategorier och situationer	15
Människobehandlande organisationer	17
Frontlinjebyråkrater.....	18
Aktörers personliga erfarenheter.....	20
3. Polisens organisering av uppdraget.....	22
Planering av uppdraget	22
Polisen som verktyg	24
Kompetens	26
Kunskapsbas.....	28
Utrymmen för reflektion	30
4. Polis och socialarbete i samarbete.....	31
Gemensam planering och strategi.....	31
Positioner i handräckningssituationen	35
5. ”Vi är olika fast vi är poliser”.....	39
Mötet med medborgaren.....	39
Empati och känsla	42
Känsliga ärenden.....	44
Trygghet i yrkesrollen.....	46
Förhållningssätt.....	48
6. Konklusioner.....	51
Referenser	55
Författarpresentation.....	58
Rapporter i serien.....	59

Förord

Denna rapport har möjliggjorts av medel från polisutbildningen i Växjö och är genomförd inom ramen för FPF, Forum för professionsforskning, Växjö universitet.

Rapporten baseras på en studie som har genomförts under 2005. I denna studie har poliser i två polisdistrikt och socialsekreterare från två olika socialtjänstområden deltagit och givit detaljerade berättelser av vad arbetet med att verkställa omedelbara omhändertaganden innebär. Det är dessa beskrivningar som utgör rapportens stomme och det är tack vare de medverkande som rapporten blivit möjlig. Vi vill rikta ett stort tack till er alla!

Vi båda författare har arbetat parallellt och tillsammans under hela projektet och den föreliggande rapporten är vår gemensamma produkt. Linda Dahlberg och Viktor Lindgren har varit oss behjälpliga med att skriva ut de inspelade intervjuerna och vi riktar ett tack även till dem.

Vi vill också tacka de som deltog i ett seminarium om denna rapport vid FPF, Forum för professionsforskning, Växjö universitet. En härlig kombination av forskare och praktiker från olika discipliner och olika akademiska nivåer som gav oss många goda kommentarer. Vi har haft stor nytta av dem i slutförandet av rapporten. Särskilt tacksamma är vi för kommentatorns, fil.dr. Rolf Granérs noggranna läsning och både vänliga och ingående påpekanden.

Denna rapport är skriven i syfte att avrapportera projektet, men framför allt i syfte att ge ett bidrag till utbildningen av poliser och socionomer. Omedelbara omhändertaganden är en specifik och avgränsad arbetsuppgift, men i genomförandet av denna uppgift blir yrkesrollen och dess möjligheter tydlig. Vi hoppas att denna rapport skall kunna ligga till grund för diskussioner och reflektioner om hur man som polis och som socialarbetare kan utnyttja sin yrkesroll och dess handlingsutrymme.

Lund och Växjö

Maj 2006

Eva Johnsson

Kerstin Svensson

Abstract

This report is about the co-operation between the police and the social services in the specific situation when the social services apply for assistance for taking children and drug-abusers in to involuntary care immediately. The police have an authority to use violence that social workers do not have. Therefore social workers need the police to accomplish this task. The report aims to reach a deeper understanding for how the polices' discretion is used in the situations when the police assist the social services to have children or drug abusers taken immediately in to care.

This report comes from a study that is based on focus-group interviews and individual interviews with police officers and social workers from two districts in the south of Sweden. Eleven interviews have been conducted with thirty-two informants. All interviews were recorded and later transcribed in to text. In the analysis and interpretation of the texts, three aspects have been in focus: the legislation, the organisational conditions and the specific discretions for police and social worker. The theoretical perspective focuses on the relation between individuals and society through governmental organisations and the role and discretion of civil servants.

The results show complex situations handled by the police and social worker in co-operation with respect for each other's competence and for the user. In the specific situations the roles for the actors are clear. Discretions are first defined by the legislation, then by the organisational aspects and in concrete action the actors experience based knowledge and personal features govern how the given discretion will be used and thereby what actions will be taken.

Sammanfattning

Denna rapport bygger på polisens och socialtjänstens erfarenheter av samarbetet dem emellan i handräckningssituationer. Syftet är att få en djupare förståelse för hur polisens handlingsutrymme kan användas i de situationer då polisen bistår socialtjänsten med handräckning vid omedelbara omhändertagande enligt LVU och LVM. Rapporten handlar om både det som sker och hur det tolkas av poliser och socialsekreterare. Polisen är i fokus, men även socialsekreterarnas perspektiv belyses.

Underlaget för rapporten är en studie med poliser från tre orter och socialsekreterare från två orter i södra Sverige. Vi har arbetat i tre steg med olika typer av intervjuer: informantintervjuer, fokusgruppsintervjuer och individuella intervjuer. Sammanlagt har elva intervjuer genomförts med trettio två personer. I vår analys och tolkning av intervjumaterialet finns tre centrala områden: den strukturella ramen och lagstiftningen, de organisatoriska förutsättningarna och de specifika handlingsutrymmen som finns för polis och socialarbetare.

De teoretiska perspektiv som använts för analysen av det empiriska materialet sätter relationen mellan samhälle och individ i fokus. Vi har utgått från sociologiska teorier som beaktar maktaspekter, kategoriella relationer och interaktioner. För att förstå tjänstemännens ageranden används teorier om människobehandlande organisationer och frontlinjebyråkrater.

Maktutövningen i handräckningssituationen innefattar två dimensioner, dels en kränkning i den specifika situationen, dels en övergripande ambition att hjälpa. I en del situationer, främst där barn skall omhändertas, beskriver polis och socialarbetare ett samarbete som präglas av en klar rollfördelning dem emellan och en respekt för varandras kompetens. I andra situationer, framför allt när missbrukare skall omhändertas, sker insatsen ofta som en rutinarbetsuppgift för polisen och det är sällan socialarbetare är med. Studien visar hur poliser och socialsekreterare resonerar när de är överens om hur situationen skall hanteras och de intervjuade uppgav att det sällan uppstår konflikter mellan organisationernas tjänstemän i eller om handräckningssituationen.

Det handlingsutrymme som finns för polis och socialarbetare vid omhändertagandet formas stegvis. De organisatoriska förutsättningarna sätter en första ram för hur ärendehanteringens skall planeras och vem det är som skall utföra det. När polis och socialtjänst samagerar formar de tillsammans det andra steget där handlingsutrymmet får en precisering. Polisens givna ramar justeras i mötet med socialtjänsten och deras givna ramar och vice versa. Hur utrymmet inom dessa ramar används avgörs av de erfarenheter som finns från tidigare handräckningssituationer. Denna erfarenhetsbaserade kunskap är delvis individuell, delvis utvecklad genom diskussioner med kollegor. Även om handlingsutrymmet formas organisationen och den specifika situationen är det en människa i rollen som polis eller socialarbetare som genomför

Sammanfattning

omhändertagandet. För att hantera de olika typer av situationer som kan uppstå vid handräckningen finner var och en sitt förhållningssätt till uppdragen och utvecklar ett personligt förhållningssätt till rollen som aktör åt organisationen. Handlingsutrymmet utnyttjas därför på olika sätt av olika personer i tjänstemannarollen och vilka konkreta handlingar som kommer att utföras är i sista ledet avhängigt vilka individer som utför dem.

1. Inledning

När tvångsmedel behöver användas för omhändertagande av barn eller missbrukare med omedelbar verkan kan socialtjänsten begära handräckning från polisen eftersom polisen har en rätt att använda våld som socialtjänsten saknar. Denna polisiära uppgift har tidigare mest uppmärksammats utifrån beskrivningar av de medborgare som blivit utsatta för denna typ av ingripande. Det är oftast beskrivet som en mycket stark och obehaglig händelse, eftersom det är i själva omhändertagandet som samhällets tvång över individen blir verkligt. Inte minst har det i media förekommit diskussioner utifrån berättelser om obehagliga och kränkande omhändertaganden som gjorts av barn och missbrukare. Dessa berättelser av polisens och socialtjänstens agerande är oftast skrivna utifrån ett medborgarperspektiv. Det är dock sällsynt med berättelser från polis eller socialarbetare om hur de själva uppfattar dessa omedelbara situationer av tvångsingripanden. Tjänstemän har ett annat perspektiv på händelser som dessa, de befinner sig i en annan position genom sin yrkesroll och har där andra referensramar. Socialtjänsten har utrett ärenden och har ett sammanhang och ett motiv till ingripandet, medan polisen har ett konkret uppdrag att bistå i att genomföra omhändertagandet. Utifrån sina respektive tjänsteroller har de en viss repertoar av insatser att tillgripa och ett visst handlingsutrymme. Det omedelbara omhändertagandet innebär en situation där polisen kan behöva tillgripa våld utifrån begränsad kunskap om bakgrunden.

Socialtjänsten arbetar med barn och vuxna som befinner sig i utsatta situationer. Enligt 3 § Polislagen (SFS 1984:387) åligger det polisen att samverka med andra myndigheter. De vanligaste handräckningssituationerna för polisen är att omhänderta psykiskt sjuka personer enligt Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, LPT, men denna grupp ligger utanför denna studies syfte. De handräckningsärenden som vi fokuserar är när socialtjänstens frivilliga insatser inte räcker till och tvångslagstiftning blir aktuell i form av LVM, Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall och LVU, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Denna studie handlar om de situationer då socialtjänsten begärt handräckningshjälp av polisen vid verkställandet av LVU och LVM. Studien fokuserar dessa aktörers erfarenheter och upplevelser av handräckningssituationer och samarbetet dem mellan. Samarbete betonas ofta som en central aspekt i olika aktiviteter, ett välfungerande samarbete betraktas som grunden för goda resultat. Danermark och Kullberg (2000) konstaterar att det finns vissa återkommande förutsättningar för att samarbete skall fungera. Det handlar om att hitta gemensamma referensramar och utgångspunkter och att ha gemensamma metoder. Man kan också skilja på inre och yttre betingelser. De inre betingelserna är att aktörerna som skall samarbeta är motiverade att göra det och att yrkesrollen och yrkesidentiteten tillåter det, medan de yttre betingelserna

handlar om att det finns organisatoriska och resursmässiga förutsättningar för samarbetet. I denna rapport är det snarast dessa betingelser, förutsättningarna för samarbete och hur de används som är i fokus. Det centrala här är hur aktörerna utnyttjar det givna handlingsutrymmet.

Enligt Socialstyrelsens statistik från 2003 verkställdes 1600 omedelbara omhändertaganden enligt LVU (Socialstyrelsen 2004 b). Under samma tidsperiod togs beslut om 655 omedelbara omhändertaganden enligt LVM varav 71 verkställdes av polis (Socialstyrelsen 2004 a). I Polisverksamhetsutredningen (2001) konstaterades att den praktiska hanteringen av LVU och LVM i stort sätt är densamma. Utredningen noterade att en hel del kritik hade riktats mot handräckningsinstitutet, dels för att det vid en del tillfällen kunde uppfattas som att polis tillkallades slentrianmässigt och inte enbart när våldsanvändning kunde bli aktuellt, dels att polisens uniformering kunde väcka onödig uppmärksamhet. När begäran om handräckning kommer till polisen skall de endast bedöma om begäran har laglig grund, inte om den är rimlig. Förslaget i polisverksamhetsutredningen blev att polisen skall ha möjlighet att inte bara göra en laglighets- utan också en rimlighetsbedömning. I remissvar anförde Kommunförbundet att polisen saknade den erforderliga kompetensen att bedöma rimligheten i dessa ärenden, varför utredningens förslag inte tillstyrktes. Däremot menade Kommunförbundet att lagstiftningen tydligare kunde ange kriterier för polisens medverkan (Svenska Kommunförbundet 2002).

Tidigare forskning

Inom svensk forskning finns det flera studier som berört polisens koppling till socialt arbete där det påvisats att polisen i olika konkreta situationer visar ett större engagemang och empati än socialarbetarna (Nilsson Motevasel, 2000; Johansson & Skrinjar, 2001; Granér, 2004). Hur vi förhåller oss till vår yrkesroll och till de situationer vi befinner oss i är dock inte entydigt. Personer i samma yrke kan uppfatta sin yrkesroll på olika sätt och kan ha olika förhållningssätt till sitt arbete. Granér (2004) talar om att ordningspoliser intar ett autonomt eller ett legalistiskt perspektiv. Svensson (2001) har konstaterat att det finns stora skillnader mellan tjänsteutövare utifrån vilken ambitionsnivå de har i sitt arbete och i vilken utsträckning de ser dem de möter som individer eller representanter för kategorier. Likaså kan man se att socialarbetare intar olika positioner gentemot klienter i pågående LVM-utredningar (Johansson 2006). I studier om LVM-handläggning som vi utfört i Kronobergs län och Helsingborgs stad har vi konstaterat att socialsekreterare och tvångsomhändertagna missbrukare ofta är överens om att tvånget var nödvändigt, men de har olika uppfattning om hur det genomförts (Johansson, 2006; Svensson 2005). Tvångslagstiftningens utformning har också diskuterats såsom ett etiskt dilemma (Israelsson, 2004). Torbjörn Tännsjö (2002) menar att tvångsvård är något av det mest problematiska ett samhälle kan ge sig in på. Att bli omhändertagen för tvingande vård kan uppfattas

1. Inledning

som en kränkning, men också som en livräddande insats (Arlebrink 2004, Johnsson, 2002, 2006; Svensson, 2001, 2005).

Forskning om socialtjänstens tvång har i huvudsak handlat om socialtjänstens arbete med utredning (t. ex. Egelund och Sundell, 2001), om rättsprocessen (t. ex. Schlytter, 1999; Mattsson, 2002, Friis, 2004), om tvångsvårdens utformande (t. ex. Armelius, 1996; Levin 1998; Billinger, 2000; Ekendahl, 2001; Palm, 2003) eller om de resultat som åtgärden medfört (t. ex. Levin, 1998; Lagerberg och Sundelin, 2000; Falk, 2002). I den forskning som bedrivs inom och genom Statens Institutionsstyrelse fokuseras huvudsakligen olika aspekter på vården, eller på de vårdade enligt LVU eller LVM, i ytterst få studier berörs själva tvångsingripandet (Hauge och Egelund, 2004). Varken i LVU-utredningen (2000) eller LVM-utredningen (2004) berörs frågan om själva omhändertagandet, medan Polisverksamhetsutredningen (2001) behandlar frågan om handräckningsärenden allmänt. Samarbete mellan polis och socialtjänst tas inte heller upp som en specifik fråga i dessa sammanhang, trots att det återkommande konstateras att det är viktigt att det fungerar väl.

Lagstiftning

I följande avsnitt ger vi en kort beskrivning av de lagar som är aktuella när polisen utför en handräckning. Det är dels Polislagen, dels LVU och dels LVM.

Polislagen

Enligt Polislagen (1984:387) 3§ skall polisen samarbeta med myndigheter inom socialtjänsten. I detta ingår också att snarast underrätta socialtjänstens om förhållanden som bör föranleda åtgärd från deras sida. Polislagen stadgar också polisens rätt att använda våld. I 10 § konstateras att en polisman får använda våld för att genomföra en tjänsteåtgärd om han möts med våld eller hot om våld, om någon som frihetsberövas försöker undkomma eller om det är fråga om att avvärja en straffbelagd handling eller en fara för liv, hälsa eller värdefull egendom. Ytterligare situationer då våld kan användas är bl.a. för att avvisa någon från ett område, för att utföra kroppsvisitering och -besiktning, för att stoppa och kontrollera fordon och för att bereda sig tillträde till byggnader och rum. Slutligen stadgas att våld kan användas då det är oundgängligen nödvändigt för den allmänna ordningens eller säkerhetens upprätthållande.

Utöver möjligheten till våldsanvändning och påbudet att samarbeta med socialtjänsten har polisen möjlighet att, utifrån Polislagen, omhänderta personer under arton år som befinner sig i överhängande och allvarlig risk för sin hälsa och utveckling (12§) eller missbrukare som kan antas omhändertas enligt LVM och socialnämndens beslut inte kan avvaktas (12a§). Därutöver kan polisen agera gentemot de som begår brott, uppträder berusade m.m. utifrån annan lagstiftning.

LJU

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga stadgar att tvångsvård kan beredas för ungdomar i två fall:

- om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. 2 § LJU
- om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. 3 § LJU

Socialtjänsten gör bedömningen när ett ingripande skall göras och ansöker hos länsrätten om vård. Handräckning kan begäras när det är nödvändigt att genomföra en läkarundersökning, för att få den unge till vård eller för att hämta någon till vårdinstitutionen.

Justitieombudsmannen har i flera uttalanden påpekat att polishandräckning endast undantagsvis bör användas i samband med LJU-omhändertaganden. Situationer när det kan anses motiverat att använda handräckningsinstitutet är då det finns risk för att någon skall avvika eller komma till skada då omhändertagandet sker. Det är socialnämnden som beslutar om handräckningen och polisen har bara att avgöra att den har laglig grund. Under tiden handräckningen sker har socialnämnden hela tiden ansvar för den unge (SOSFS 1997:15).

LVM

Tvångsinskrivning enligt LVM (Lagen om vård av missbrukare i vissa fall, SFS 1988:870) är socialtjänstens yttersta intervention mot de missbrukare som är i behov av vård, och som hon eller han inte samtycker till. Syftet med lagstiftningen är dels att bryta ett livshotande missbruk, dels att motivera klienten till behandling under frivilliga former. Det är med andra ord en akut insats för att bryta missbruk, men det finns också en framåtsyftande tanke om att motivera till fortsatt behandling. LVM-lagstiftningen säger att beslut om vård utan samtycke kan tas om någon till följd av ett fortgående missbruk är i behov av att komma ifrån sitt missbruk och om vårdbehovet inte kan tillgodoses på annat sätt. Det finns tre specificerade faktorer för LVM (SFS 1988:870) där den första innebär att tvångsåtgärder kan bli aktuella om individen utsätter sin fysiska och psykiska hälsa för allvarlig fara, den andra faktorn är om individen löper uppenbar risk att förstöra sitt liv och den tredje faktorn är om individen befaras att allvarligt skada sig själv eller någon närstående (4§ LVM). Intentionens utgångspunkt är således

1. Inledning

att avbryta ett destruktivt missbruk, men syftar också till att motivera klienten till fortsatt vård.

Det åligger socialtjänsten att göra den utredning som sedan ligger som bedömningsgrund för Länsrättens beslut om dom enligt LVM. Under utredningstiden skall den utredande socialarbetaren också inhämta läkarutlåtande kring klientens fysiska och psykiska tillstånd. När sedan Länsrätten beslutat om LVM- vård skall klienten skrivas in på en särskild LVM-institution. I de fall då klienten inte frivilligt åker till institutionen eller då det är en akut och uppenbar fara för klientens liv kan socialtjänsten besluta om omedelbart omhändertagande (13 § LVM), och begära polishandräckning för att transportera klienten till LVM-institutionen eller till läkare för att få läkarintyget så att utredningen kan skrivas klar (45 § LVM).

Studiens syfte och frågeställningar

Vi avser att i denna rapport fokusera de aktörer som iscensätter och genom polisiär handräckning verkställer det omedelbara omhändertagandet enligt LVU och LVM. Vårt fokus är således att förstå både det som sker och hur framför allt polisen, men också socialarbetarna, tolkar och resonerar kring sina respektive handlingsutrymmen i dessa situationer.

Syftet med den studie som ligger till grund för denna rapport var att få en djupare förståelse för hur polisens handlingsutrymme används i de situationer då polisen bistår socialtjänsten med handräckning vid omedelbara omhändertaganden enligt LVM och LVU. Följande frågeställningar har legat till grund för studien:

- Hur beskriver polis respektive socialarbetare handräckningssituationen vid omedelbara omhändertaganden enligt LVU och LVM?
- Vilka typer av situationer möter de?
- Vilken syn har poliser respektive socialarbetare på situationen?
- Vilken förkunskap har polisen om varför beslutet fattats av socialtjänsten?
- Hur uppfattar polisen sin roll i handräckningssituationen i förhållande till medborgaren och till socialarbetaren?

Metodologiska utgångspunkter

Studien har en såväl deskriptiv som explorativ ansats. Den deskriptiva dimensionen innefattar en närstudie där handräckningssituationen beskrivs medan den explorativa dimensionen lyfter fram hur de olika aktörerna tolkar situationen. Våra metodologiska utgångspunkter kan beskrivas som en fallstudie (Merriam, 1994). En fallstudie kännetecknas av att en företeelse eller situation belyses med fokus på samspelet mellan olika faktorer (Merriam, 1994; Stake, 1994). Inom ramen för fallstudier kan olika metodologiska tillvägagångssätt med fördel användas. De undersökta perspektiv klarläggs, för att ge ökad kunskap om den situation som undersökts och vi har genomgående använt oss av mikroanalys i tolkningen av materialet.

Denna studie fokuserar således polisens och socialtjänstens erfarenheter av och uppfattningar om handräckningssituationer. De medborgare som är föremål för dessa interventioner har därför medvetet lämnats utanför och deras perspektiv beaktas inte här. I en situation då socialtjänsten bitt polisen om handräckning är det två organisationskulturer som möts. För att få förståelse av situationen är det därför viktigt att intervjua såväl poliser som handläggare inom socialtjänsten. Undersökningsgruppen (poliser och socialarbetare) består i två specifika grupper från olika organisationer som befinner sig i ett gemensamt sammanhang i handräckningssituationen vid LVU och LVM. Det är detta gemensamma sammanhang som är det definierade studieobjektet i undersökningen.

Tillvägagångssätt

Vi har i tre steg arbetat med olika typer av intervjuer. I det första steget har vi genomfört informantintervjuer som syftat till att vi genom nyckelpersoner inom polisen skulle få kunskap om polisens organisatoriska förutsättningar och rutiner vid handräckningssituationer. Denna information har sedan varit en del av underlaget till de fallbeskrivningar, s.k. vinjetter, som skapats till fokusgruppsintervjuerna i steg 2.

Det andra steget har utgjorts av fokusgruppsintervjuer med poliser och socialarbetare. Fokusgruppsintervjuer är en teknik som innebär att gruppförankrade åsikter och idéer, handlande och motivation samlas in. Forskaren presenterar t.ex. en vinjett för gruppen vilken utgör underlag för diskussion om en specifik situation eller händelse. Med denna metod kan forskaren fånga gruppernas attityder, åsikter, tankar och argument kring ett visst fenomen (Wibeck, 2000), vilket här är handräckningssituationen vid omedelbara omhändertaganden enligt LVU och LVM. I intervjuerna har vi utgått från vinjetter som gruppdeltagarna hade att ta ställning till och diskutera utifrån sina erfarenheter och perspektiv. Vinjettmetoden bygger på kortfattade historier som beskriver en person, situation eller skeende som försetts med karakteristika som är viktiga för bedömningssituationen (Jergerby, 1999). De vinjetter vi använt har konstruerats så att de beskriver olika scenarier när handräckningssituationer kan bli aktuella avseende LVU och LVM. Utgångspunkten för vinjetterna har således varit att beskriva olika typer av situationer där faktorer som ålder, orsak till omhändertagandet, könsaspekter, etnicitet etc. beaktats. Syftet med detta metodologiska tillvägagångssätt är att undersöka processer som leder fram till hur meningssammanhang konstrueras och därmed eventuella kollektiva uppfattningar (Morgan, 1998; Wibeck, 2000). Genom att ställa polisernas berättelser om handräckningssituationen i förhållande till socialarbetarnas i analysen av situationen kan denna belysas från olika aspekter.

I det tredje steget har poliser intervjuats individuellt, eller i par, i syfte att fånga personliga erfarenheter och vad som kan beskrivas som ett aktörsperspektiv.

1. Inledning

Dessa intervjuer har varit tematiserade med utgångspunkt från de centrala moment som fångats i fokusgruppsintervjuerna. De var:

- Beskrivning av erfarenheter från handräckningssituationer
- Samspelet med socialtjänsten och klienterna
- Personliga reflektioner

Genom detta tillvägagångssätt har vi stegvis kunnat undersöka och klarlägga de undersökta perspektiv på en speciell situation som berör både polisens och socialtjänstens arbete. Vi båda har tillsammans genomfört informantintervjuerna och fokusgruppsintervjuerna, medan de individuella intervjuerna fördelades mellan oss.

Urval

Urvalet i studien består dels av poliser, dels av handläggare inom socialtjänstens Individ och familjeomsorg. För att få spridning och variation har ett strategiskt urval gjorts genom att välja poliser som är verksamma i storstad, medelstor stad samt en mindre ort. Anledningen till detta urval är att befolkningsunderlag, social struktur och polisens arbetssituation och organisation skiljer sig med storleken på kommunerna. En annan anledning är att vi har velat ha spridning och bredd i materialet för att kunna se så många variationer som möjligt. Vi har däremot inte gjort några jämförelser mellan de olika orterna.

Urvalet består av poliser från tre orter och socialarbetare från två orter i södra Sverige. Informantintervjuer med poliser är gjorda med en arbetsledare i mellanstor stad och en arbetsledare i storstad med mångårig erfarenhet av polisarbete. Dessa bildar underlaget i det första steget. Fokusgruppsintervjuer har genomförts med tre poliser i storstad och sex poliser i mellanstor stad. I de tre fokusgruppsintervjuer som gjordes inom socialtjänsten deltog fem socialarbetare inom missbruksgrupp och med sex socialarbetare inom socialtjänstens barngrupp i mellanstor stad. Slutligen deltog en grupp om fyra socialarbetare i storstad som representerade såväl barn- som missbruksgrupp.

Sammanlagt har elva intervjuer av olika slag genomförts med trettiotvå personer. Av dessa deltog tjugofyra personer i fokusgruppsintervjuerna, femton från socialtjänsten och nio från polisen. De individuella intervjuerna har genomförts med tre poliser från mindre ort, två poliser från mellanstor stad och två poliser från storstad. Intervjuerna har spelats in på band och därefter transkriberats ordagrant till text. Texten har sedan bearbetats och tematiserats till grund för analysen.

Analys

Vårt övergripande perspektiv i analysarbetet har varit att genom aktörernas berättelser tolka och förstå hur de genom dessa skapar förståelse och innebörd till sitt handlingsutrymme och samarbete i handräckningssituationerna. Enligt Tilly (2000) är det människors relationer och interaktion med varandra som genererar

berättelser och att dessa alltid skapas i sitt sammanhang. I detta sammanhang förstås polisens berättelser som skapade i sitt specifika sammanhang och i samarbete med socialarbetarna. Hur medborgaren som är i fokus resonerar ligger som tidigare nämnts utanför denna studies syfte. I analysen av intervjumaterialet har vi genomgående arbetat reflexivt och abduktivt, dvs. vi har med utgångspunkt från situationen rört oss mellan det empiriska materialet och vårt teoretiska perspektiv i en fortgående interaktiv process (Alvesson & Sköldberg 1994).

I tolkningen av intervjumaterialet finns tre centrala områden. För det första är det lagstiftningen, dvs. Polislagen, LVU och LVM som sätter den strukturella ramen för handräckningssituationen för poliser och för socialarbetare. Det andra området är de organisatoriska förutsättningar som finns för handläggningen av handräckningssituationen, dvs. de olika steg som tas före själva ingripandet. I det tredje området finns de specifika handlingsutrymmen som finns för polis och socialarbetare. Dessa tre olika områden samspelar och sammanfaller i själva situationen och avspeglas i de centrala teman som analyserats i intervjumaterialet.

Presentation

Innan vi går över till att diskutera vad som framkommit i våra intervjuer följer ett kapitel där vi presenterar det perspektiv vi haft när vi satt oss in i hur handräckningen fungerar. I detta kapitel, kapitel 2, lyfter vi upp centrala begrepp som sedan återkommer genom rapporten. I kapitel 3 inleds så vår redovisning av intervjumaterialet. Vi börjar här med att beskriva hur polisen planerar och organiserar uppdraget. Det kapitlet handlar därmed om vilken roll den enskilde polisen har i sin organisation, hur ärendet kommer till just denne person och vad denna har som grund för sitt användande av handlingsutrymmet som organisationen ger. I kapitel 4 beskrivs och analyseras samarbetet mellan polisen och socialtjänsten i handräckningssituationen. Vi diskuterar olika scenarion som kan uppstå och hur de två yrkesgrupperna hanterar sitt samspel. I kapitel 5 inleder vi med polisens relationen till medborgarna och övergår sedan till polisens personliga erfarenheter, dvs. hur den enskilde individen förhåller sig till sin yrkesroll. I det avslutande kapitlet, kapitel 6, samlar vi så ihop trådarna och återknyter de teoretiska utgångspunkterna till de empiriska resultaten.

Då det är ett litet material har vi valt att anonymisera både de orter och de personer som ingår i studien. Vi talar i texten genomgående om polisen som han och socialarbetaren som hon och använder därmed könsrollsschablonen för yrkesrollerna i syfte att anonymisera utsagorna. En ytterligare anonymisering har gjorts för att dölja vem på vilken ort som sagt en utsaga. Vi har därför grupperat intervjuerna så att polis 1 och socialtjänst 1 representerar alla intervjuer från storstad, polis 2 och socialtjänst 2 representerar alla intervjuer från mellanstor stad och polis 3 representerar intervjuerna som är genomförda på liten ort.

2. Perspektiv och förståelseramar

Det teoretiska perspektiv som ligger till grund för denna rapport sätter relationen mellan samhälle och individer i fokus. I detta kapitel skall vi klargöra den teoretiska referensram vi har arbetat med för att förstå samspelet.

Vårdande makt

När man skall fördjupa sig i polisens och socialarbetarens insatser är det ofrånkomligt att beakta maktaspekter. Socialtjänsten och polisen är två organisationer som båda har statens uppdrag att utöva makt i relation till medborgarna. Makten är inte alltid uttalat repressiv, utan har till syfte att främja inte bara samhällets utan även individens välbefinnande. Det är en form av vårdande makt, en makt som utövas med ett välvilligt syfte och som fortfarande innebär maktutövning, trots att den motiveras av välvilja. Vårdande makt innebär att makten å ena sidan påbjuder inordning, å andra sidan erbjuder förbättringar i livssituationen för medborgaren (Svensson 2001). Genom att foga sig till makten blir livet bättre för individen. Det är alltså en disciplinerande mikromakt som utövas, en makt som finns i relationer mellan människor och som är allestädes närvarande (Foucault 1987).

När ett omedelbart omhändertagande för tvångsvård har blivit aktuellt och socialtjänst och polis samarbetar kring omhändertagandet handlar det om medborgare som inte är disciplinerade, som inte accepterar den vårdande makten och inte inordnar sig i socialtjänstens välvilja. Maktutövningen blir därför tydlig i denna situation. Den finns även i socialtjänstens frivilliga insatser och i polisens försök att hantera situationer smidigt, men det är först när medborgaren motsätter sig disciplineringen som den tydliggörs.

I tvångsvårdsingripandet har statens representanter, polis och socialarbetare, tolkningsföreträdare före medborgaren. Det är en tydlig åtskillnad mellan medborgaren å ena sidan och myndighetsrepresentanterna å andra sidan. Men det finns också en skillnad mellan myndighetsrepresentanterna. De kommer från olika organisationer med olika uppdrag och de har olika handlingsutrymme, olika relationer till medborgarna och olika uppgifter i den specifika situationen. Olika hetererna är alltså många när man börjar jämföra myndigheters representanter.

Relationer, kategorier och situationer

Ett vanligt sätt att studera ett fenomen är att placera in det på en nivå, som ett individuellt fenomen, ett gruppfenomen eller ett strukturellt fenomen. De flesta situationer, och därför även tjänstemännens agerande vid tvångsomhändertaganden, måste förstås på ett sätt som spänner över flera nivåer. Det är individer som utför omhändertagande av individer. Polis och socialarbetare är representanter för yrkesgrupper och de agerar utifrån de strukturella förutsättningarna. Omhändertagandet är å ena sidan en handling som utförs, å andra sidan en symbol för förhållandet mellan strukturen och individen.

Ett relationellt perspektiv innebär att man ser till hur det studerade förhåller sig till ett annat. Ett relationellt perspektiv innebär att se till hur olika komponenter och parter i det studerade förhåller sig till varandra. Det handlar alltså inte om personliga relationer utan är ett mer generellt synsätt, ett sätt att se hur roller eller företeelser förhåller sig till varandra. För att förstå samarbetet vid omhändertagandet behöver vi alltså förstå hur aktörerna förhåller sig till varandra, till den som omhändertas, till det uppdrag de fått från sin organisation och hur individen i aktörsrollen förhåller sig till densamma. Det är därmed en fråga om relationer mellan tjänstemän och organisation, mellan polis och socialarbetare, mellan tjänstemän och medborgare, och mellan individ och tjänstemannaroll.

Dessa organiserade relationer bygger på en kategoriell åtskillnad. Tilly (2000) betonar att när man studerar relationer måste man betrakta kategorier som fixerade relationer, inte som baserade på individers, eller organisationers, egenskaper. Det är relationer mellan kategorier vi studerar, inte relationer mellan individer. Tjänstemannarollen är en kategori som är åtskild från medborgarkategorin. Kategorin polis är åtskild från kategorin socialarbetare. Randall Collins (2004) menar att ju mer formaliserad en situation är, desto mer kategoriella identiteter får individerna. I en så formaliserad situation som tvångsomhändertagandet blir de olika kategorierna därmed tydligare. Polisen som är tillkallad för att kunna använda sin möjlighet till våldsanvändning blir därmed tydliggjord som polis och socialarbetaren blir tydliggjord som socialarbetare. Dessa roller som de båda tjänstemännen har utifrån sina organisationstillhörigheter ställs på sin spets i mötet mellan de båda i den specifika situationen. Situationen skapar aktörerna.

I en kombination av praktiskt förnuft och teoretisk öppenhet har Collins utgått från det "livspraktiska" och satt en teoretisk ram för att förstå människors interaktion i ett vardagligt sammanhang (Moe 1995). Han utgår från Durkheims beskrivningar av ritualernas betydelser för mänskligt samspel och Goffmans tolkningar av hur människor interagerar. Utifrån dessa grunder beskriver Collins (2004) hur samspelet mellan människor i specifika roller och kategorier utformar interaktionsritualer. Interaktionsritualerna är formaliserade mönster för samspel som återupprepas i likartade situationer. Ritualerna är för den skull inte fasta, utan tar mera formen av förhandlingar, där ett spel om de till buds stående resurserna förs.

I mötet mellan aktörer är det också individer som möts. Det handlar om möten mellan människor, den ena är i polisrollen, den andra i socialarbetarrollen och den tredje i rollen av objekt för ett tvångsingripande. När dessa människor möts strävar de efter att definiera varandras roller för att förstå varandra. Det är nödvändigt att få en förståelse av den person man interagerar med för att förstå vilket utbud av möjligheter som finns för ens egen roll. Därför formas ett specifikt möte av ett informationsutbyte, där dels sakinformation, dels tolkningar och attityder spelar in. I detta utbyte och denna förhandling, bär aktörerna med

2. Perspektiv och förståelseramar

sig de erfarenheter de har från tidigare liknande interaktioner och ritualer (Collins 2004). Dessa erfarenheter är förankrade i individernas sociala identiteter och genomsyras av de kategoriella tillhörigheter de själva uppfattar och som de tillskriver andra (Tilly 2000).

De handlingssätt som är möjliga i en viss situation skapas därmed utifrån dels situationens strukturella förutsättningar, dels aktörernas erfarenheter. Det är alltså dels en fråga om hur organisationen iscensätter och organiserar de återkommande ritualerna i specifika situationer, dels en fråga om hur de individer som agerar i situationen formar sin roll. Även om det finns ritualliknande rutiner för hur ett omedelbart omhändertagande skall genomföras påverkas ändå det specifika ärendet av vilka individer det är i rollerna.

Människobehandlande organisationer

Polisen och socialtjänsten är båda så kallade människobehandlande organisationer. Deras verksamhet är organiserad för att hantera människor. Det innebär att det ”råmaterial” som organisationen behandlar är människor (Hasenfeld 1992). Det som skiljer människobehandlande organisationer från varuproducerande organisationer är framför allt att råmaterialet också agerar i situationen. Råmaterialet är inte ett tydligt objekt eftersom den individ som är objekt för organisationen själv uppfattar sig som subjekt. Det innebär att den person som skall tvångsomhändertas, och alltså är objekt för myndigheternas ingripande, ger sig in i förhandlingen om hur ritualen skall utformas. Även denna person interagerar utifrån sina tidigare erfarenheter och är därmed med om att påverka situationen.

Människobehandlande organisationer bedriver ett moraliskt projekt. Det innebär att de agerar utifrån en normativ grund. Grunden för ett tvångsomhändertagande är en lagstiftning som bygger på en norm som säger att staten skall ingripa med tvång till skydd för individen. Det är därför inte möjligt att utföra omhändertaganden neutralt eftersom de bygger på värdeladdade bedömningar och moraliska uppfattningar.

Polis och socialtjänst har båda i uppdrag att agera utifrån lagstiftningen och deras respektive områden avgränsas av regler och riktlinjer för hur organisationerna skall agera. Organisationerna kan dock inte agera, utan handlingarna utförs av aktörer som handlar i organisationens namn. Organisationerna bygger på att det finns aktörer, men de individer som finns i aktörsrollerna är utbytbara (Ahrne 1999, Ahrne och Papakostas 2002). Organisationen är, liksom individen, en aktör i samhället och kan därför sägas ha en organisatorisk identitet. Denna identitet skapas i organisationens interaktion med andra organisationer i samhället och märks i de tolkningar och handlingar som görs i organisationens namn (Johansson 2002). Hur polisen respektive socialtjänsten uppfattas präglas därför av hur aktörerna i organisationerna har handlat tidigare och hur uppfattningar av och i organisationerna har formats.

Organisering är inte bara en yttre fråga utan även en inre, dvs. en fråga om hur verksamheten inom organisationen struktureras. De normer och värderingar som råder i en organisation är av stor betydelse för att förstå organisationen (Johansson 2002). De formella förutsättningarna för organisationen, lagstiftning, budget, arbetsfördelning osv., är därför bara de yttre förutsättningar som behövs för att förstå en organisations sätt att fungera. En väsentlig del är att förstå hur organisationens aktörer resonerar och hur de utnyttjar det handlingsutrymme som ges av organisationen och situationen.

Frontlinjebyråkrater

Tjänstemän agerar på organisationens uppdrag. De är organisationens aktörer och utför de handlingar som åligger dem utifrån deras position som anställda i en viss organisation. Både poliser och socialarbetare är så kallade gatubyråkrater, gräsrotsbyråkrater eller frontlinjebyråkrater. Begreppen har etablerats utifrån Michael Lipskys (1980) bok *Street level bureaucracy - dilemmas of the individual in the public service*. Det Lipsky talar om som *street level bureaucrazy* har på svenska kommit att användas som en direkt översättning i begreppet gatubyråkrat, eller som gräsrotsbyråkrater. Statsvetaren Isabell Schierenbeck (2003) använder i stället begreppet frontlinjebyråkrat, med hänvisning till Bo Rothstein. Frontlinjebyråkrat är en parallell översättning av Lipskys begrepp, som tydliggör denna aktörs position – i fronten i mötet mellan samhällets organisationer och medborgarna.

En frontlinjebyråkrat arbetar i en människobehandlande organisation och har därför att hantera arbetsuppgifter som präglas av moraliska aspekter. De är offentligt anställda tjänstemän som i mötet med medborgare skall tillämpa organisationens regelverk (Lipsky 1980). Det är frontlinjebyråkraten som skall avgöra hur pass medborgaren passar in i regelverket och vilka av organisationens regler och verktyg som sedan skall användas i arbetet med den enskilde medborgaren.

Frontlinjebyråkraten har som mål att skapa välbefinnande för medborgarna och agerar utifrån sin specifika kunskap och organisationens medel för att det skall bli bra för medborgaren (Lipsky 1980). Han eller hon får sin legitimitet genom utbildning och anställning, men har också med sig en personlig dimension i viljan att göra något bra för andra människor, medborgare. Medborgare är här snarast synonymt med samhällsmedlem, att som individ ingå i samhället. Vi använder det inte som beteckning för nationell tillhörighet, utan i en vid bemärkelse. Medborgaren kan i detta sammanhang dels vara den individ som de möter, dels en individ som påverkas av hur den individ de möter agerar. Det kan därför vara antingen den person som omhändertas eller dennes anhöriga som man vill öka välbefinnandet för. Vem man fokuserar och hur man gör sin bedömning är inte fastslaget utan en del i den förhandling som förekommer i situationen.

2. Perspektiv och förståelseramar

Förhandlingsutrymmet i situationen är det som skapar frontlinjebyråkratens handlingsutrymme. Handlingsutrymmet skapas därmed av situationen. Människobehandlande organisationer är formade så att aktörernas ageranden skall kunna variera utifrån hur situationen är och det är frontlinjebyråkraten som i varje specifik situation väljer handlingar. Man kan därför inte förstå en människobehandlande organisation enbart utifrån regelverk och rutiner, man måste förstå hur aktörerna resonerar om sina val av handlingar. Handlingsutrymmet gör det möjligt att göra egna bedömningar och att ta ställning till medborgarens krav och sätt att formulera sina behov (Johansson 1992). Det innebär att både polis och socialarbetare går in i en situation där ett tvångsomhändertagande skall ske med å ena sidan fastslagna ramar och givna repertoarer av möjliga handlingar, å andra sidan med utrymme för förhandling och val av olika handlingsstrategier.

De medborgare som är objekt för ingripandet har också sitt handlingsutrymme, men det är poliser och socialarbetare som har tolkningsföreträde i situationen. Poliser och socialarbetare är båda frontlinjebyråkrater, trots att de skiljer sig åt på många sätt. De har olika utbildning, de är anställda i olika organisationer och de har olika uppgifter att hantera. Deras handlingsutrymmen och möjliga sätt att agera skiljer sig åt. I denna rapport fokuserar vi poliserna, men eftersom deras agerande i tvångsomhändertagandet påverkas av hur socialarbetarna utnyttjar sitt handlingsutrymme och tolkningsföreträde behöver vi också förstå samspelet mellan dessa två aktörer. Eftersom det är poliserna som är i fokus, och inte deras samspel med medborgarna, har vi i denna studie inte undersökt det samspelet eller tillfrågat medborgare om deras syn på poliser.

Inom ramen för frontlinjebyråkratens aktörsroll skapas rutiner, ritualer utvecklas och det etableras vissa sätt att handla, en praxis. Denna praxis kan ses som kollektiv, ett gemensamt sätt att hantera situationer (Agevall 1994) eller som individuell, en individs egna, erfarenhetsbaserade sätt att agera (Schierenbeck 2003). Vi menar att ritualerna utvecklas i samspel mellan organisationens institutionaliserade ritualer och rutiner och individens erfarenheter. Individen i rollen som frontlinjebyråkrat avgör i och för sig självständigt hur han eller hon skall agera, men individen är formad av den konformitet som råder i organisationen och påverkas av grupstryck från kollegor (jfr. Graner 2004). Den enskilde individen kan därför inte styra användningen av handlingsutrymmet helt själv, lika lite som grupstrycket och konformiteten bara möjliggör vissa handlingar.

Organisationen ger ramarna både formellt genom regelverk och informellt genom den rådande organisationskulturen. Den specifika situationen formar vilket utrymme, inom ramen, som är möjligt att använda, men det är den enskilde individen i aktörsrollen som avgör vad det är inom detta utrymme som används. I

detta inverkar personliga aspekter och erfarenheter hos den enskilde byråkraten, men också hur andra som deltar i situationen agerar.

Aktörers personliga erfarenheter

Vi har alla våra specifika referensramar utifrån de erfarenheter vi gjort. Randall Collins (2004) menar att en individs identitet skapas av den kedja av interaktionsritualer han eller hon erfarit. Vi blir till som individer utifrån de händelser och skeenden vi är med om och de möten med andra människor vi haft. Charles Tilly (2002) har beskrivit identiteter som sociala arrangemang som förstärks genom socialt konstruerade och kontinuerligt förhandlade berättelser. Berättelserna kommer dels ur egna erfarenheter, dels ur andras erfarenheter som vi lyssnar till och tolkar utifrån vår egen referensram. Dessa processer då vi formar och utvecklar identitet pågår oavsett sammanhang.

De personer som befinner sig i rollen som poliser eller som socialarbetare har därför inte bara med sig det handlingsutrymme och de traditioner som organisationen bjuder. De har också med sina personliga referensramar. Den samlade erfarenheten inom polisen säger ingenting om den enskilde polisens erfarenhet. Däremot kan man anta att en frontlinjebyråkrat, såsom en polis, genom sin utbildning och sina erfarenheter i yrket successivt över tid får allt större del av den kollektiva erfarenheten inom organisationen, dels genom de egna erfarenheterna, dels genom berättelserna från andra. På så sätt utvecklas alltså den personliga referensramen i samspel med organisationens kollektiva erfarenhet.

I de moraliskt präglade arbetsuppgifterna i människobehandlande organisationer har frontlinjebyråkratens personliga erfarenheter betydelse för hur handlingsutrymmet utnyttjas. Det finns ett uppenbart etiskt dilemma i att med tvång ingripa mot en annan människa och det går inte att få ett tydligt, enhetligt förhållningssätt inom organisationen. Den enskilde aktören kommer alltid att agera och reagera utifrån sina personliga erfarenheter och lägga känslomässiga aspekter på valet av handling.

Statsvetaren Lennart Lundqvist (1998) talar om vårt offentliga etos och menar att den person som agerar i en organisations namn har olika sätt att förhålla sig till de uppdrag han eller hon får. Så länge aktören finner uppdraget vara i linje med sitt eget sätt att betrakta problem och lösning är det självklart att vara lojal med organisationen. När det däremot uppstår etiska dilemman, när den handling man skall utföra inte överensstämmer med de personliga erfarenheterna och den egna moraluppfattningen, trots att den överensstämmer med den grundläggande förvaltningsetiken, finns det olika sätt att hantera det.

Den som är lojal trots att den personliga övertygelsen och förvaltningsetiken säger annat försöker praktisera en etisk neutralitet byggd på ett personligt avståndstagande från aktörsrollen och ser sig själv som organisationens verktyg. Det finns då risk för en kadaverdisciplin där inte frontlinjebyråkraten utnyttjar det

2. Perspektiv och förståelseramar

handlingsutrymme som faktiskt finns till förfogande. Den som inte är lojal har då, enligt Lundquist, tre sätt att hantera det: protest, obstruktion och sorti. Protesten innebär att man vägrar utföra uppgiften och påtalar det oetiska i situationen, dvs. ”väcker” överordnade eller ”visslar” till allmänhet eller kontrollerande organ. Att obstruera innebär att man saboterar, maskar eller ”viskar med andra” om det orimliga i uppgiften. Sorti innebär att man lämnar aktörsrollen, man slutar sin anställning och därmed sin tillhörighet till denna organisation. Dessa alternativ kan naturligtvis kombineras och Lundquist påtalar att en sorti oftast bör kombineras med en protest för att bli mer än en lösning på det personliga lojalitetsproblemet.

Vi kommer inte i denna rapport att gå in på vilken betydelse olika personliga erfarenheter har för hur handlingsutrymmet använts, men vi kommer att beröra de personliga aspekterna på rollen som frontlinjebyråkrat i en människobehandlande organisation.

3. Polisens organisering av uppdraget

I detta kapitel kommer vi att gå igenom hur situationen ser när det omedelbara omhändertagandet sker och polisen ger socialtjänsten handräckning. Vi kommer att beskriva och diskutera hur polisen tar emot uppdraget, planerar insatsen och formar sitt handlingsutrymme utifrån juridiska, administrativa och professionella förutsättningar. Vi kommer också att särskilt beakta hur poliser definierar sin roll och vilken kompetens och kunskap de använder. Detta kapitel handlar alltså om relationen mellan polisens organisation och den enskilde polisen. Det innebär att kapitlet tydliggör hur organisation och uppdrag skapar aktören.

Planering av uppdraget

Socialtjänsten skickar ett fax till polisen med begäran om handräckning där de kort informerar om ärendet. I detta anges vem som skall omhändertas och vilket lagrum som åberopas. Det första steget inom polisen är att kontrollera att det inkomna meddelandet innehåller erforderlig information. ”*Vad är detta? Är det en handräckning, är den godkänd, är det en behörig person som har beslutat det osv.*” (polis 1). Även om den sakinformation som behövs finns i meddelandet är det vanligt att polisen ringer upp. Några poliser berättar: ”*Sen får vi ju själv ringa upp och få ytterligare kött på benen så att säga*” och fortsätter ”*det är ju mer regel än undantag att man ringer, man måste få lite mer uppgifter om bakomliggande då. Det är nog ganska viktigt. Jag menar, ärendet är ju känsligt i sig själv, så där måste vi ju få fram så mycket som möjligt*” (polis 2). När så tillräcklig information inhämtats påbörjas en planering för hur handräckningen skall genomföras.

När ärendet har inkommit till polismyndigheten initieras olika strategier för att skapa ett rimligt och lagligt korrekt genomförande av handräckningsärendet. De handräckningsärenden som kommer till polisen är av skiftande karaktär. Ibland är en handräckning en begäran från socialtjänsten där det finns tid och utrymme att planera och ibland är det en fråga om att insatsen måste ske omedelbart. De planerade ärendena ger möjlighet för mer genomtänkta strategier, medan de akuta snabbt löses utifrån de till buds stående resurserna. Oavsett hur lång eller kort planeringstid man har till förfogande gäller det att ”*man ska skapa sig liksom en bild över hur man ska kunna genomföra det*” (polis 2). För att göra det utgår man från ”*ärendets art och vad har jag för resurser just idag*” (polis 2). Det befäl som fått ärendet i sin hand skall avgöra ramarna för det. Centrala ställningstaganden är vem som skall utföra det, när det skall utföras och formerna för utförandet. En arbetsledare berättar:

Kommer det då i god tid, som det här i regel gör, då kan man ju taktiskt sett välja ut den personal man vill. Bli det här fredagseftermiddagsärendet så som det kan bli ibland, då blir det kanske ”där har jag en ledig bil, då får det bli den”, för att vi ska åtgärda. Får vi en hel dag på oss, då kan vi kanske förbereda oss på ett helt annat sätt också (polis 2).

3. Polisens organisering av uppdraget

Det är stor skillnad i planeringen utifrån hur pass snabbt ärendet skall genomföras. När det finns gott om tid att planera kan man dels välja personal, dels avgöra hur man skall arrangera omhändertagandet. Om man har möjlighet att planera kan man genomföra det i samspel med andra organisationer och på tider när deras verksamheter är tillgängliga, vilket underlättar polisens del i ärendet. ”Förberedelse tiden är A och O för hur vi ska hantera ärendet. Jag kanske till och med kan ta in annan personal om det är ett extra känsligt läge, som inte sysslar med det som vi sysslar med dagligdags” säger en arbetsledare (polis 1). Exempel på mera akuta situationer är det som några intervjuade kallade ”fredagseftermiddagsärenden”, ärenden som blir aktuella i samband med att socialtjänsten eller andra organisationer stänger ned sin verksamhet, medan polisen fortfarande är i tjänst. När handräckningen genomförs på dagtid under veckan kan det dessutom vara så att den aktuella polismyndigheten är organiserad så att man har särskilda poliser för sådana ärenden. Det är då givet vem som skall ta uppdraget.

När handräckningen skall genomföras på kvällar eller helger, och i polisdistrikt där det inte finns särskilda poliser för handräckningsärenden, är det poliser i yttre tjänst som genomför uppdraget. De kan också hamna i den situationen att de ”kör in i något” (polis 1) som senare utvecklas till ett handräckningsärende och planeringen blir då mycket akut och därmed tydligt situationsstyrd.

Utifrån den information som finns tillgänglig avgör den arbetsledare som fått ärendet i sin hand ramarna för genomförandet. De överväganden som då görs är å ena sidan vad det är för förhållanden som råder i den aktuella situationen och å andra sidan vilka resurser som skall avsättas. Grundtanken är att en patrull skall skickas, men om det finns information som antyder att det kan bli en mycket våldsam situation kan mer än en patrull skickas till platsen. Patrullerna kan då ha skilda uppgifter, en kan vara verkställande och en annan kan inta en back-up-position.

Det är arbetsledaren som gör detta första avgörande och sedan lämnas uppdraget över till dem som skall genomföra det. Informationen om uppdraget är begränsad och arbetsledaren behöver skapa sig en bild av hela processen i insatsen för att kunna bedöma hur den skall arrangeras. En polis berättar:

Ja, egentligen, vi måste börja prata utifrån slutprodukten, hur vill jag att den ska se ut? Vad är slutprodukten och vägen dit? Det kan ju komma en massa olika om-fall, men då får vi försöka förbereda oss på dom då. Och sen är det ju att peppa varandra - - - har jag någon som ska åka på det här ärendet, eller är det en i mitt arbetslag som inte har världens bästa dag, ja, då skickar man inte dem på ett sådant här ärende. För det kräver ju lite grand av oss (polis 2).

De ”om-fall” som polisen i citatet talar om är de olika möjliga scenario som kan tänkas utvecklas. Om X händer, eller om Y händer osv. De måste beaktas i planeringen och de måste kunna justeras och förändras under hela processen. Arbetsledaren kan, om det inte är helt akut, välja vem som skall skickas på uppdraget. ”Det gäller att hitta rätt personal för detta” (polis 2). Och för det behöver

arbetsledaren ”*känna sin personal, känna dagsformen och hela den här biten*” (polis 2). Men tanken att kunna matcha rätt personal till uppdraget är ofta ett önsketänkande, det finns en begränsad grupp att välja från och tiden som står till förfogande är avgörande.

När de yttre ramarna för uppdraget är satta lämnas ärendet över till de som skall genomföra det och deras planering påbörjas. Eftersom det ofta är ärenden av etiskt känslig art ställer det ”*stora krav på uppträdandet, både taktiskt uppträdande och rent etiskt uppträdande, och det blir ju en jättesvår balansgång*” (polis 1). Samtidigt som uppdraget kräver stora överväganden är det ett rutinärende och man ”*behöver ju inte veta så mycket egentligen. För vi skall ju bara se till att det genomförs en åtgärd*” (polis 1). Balansgången mellan rutin och etiskt-taktiska överväganden förhandlas mellan de som fått uppdraget. ”*Patrullen kommer överens lite grann om hur man lägger upp det, hur man skall, taktiskt sett, försöka att lösa det så smidigt som möjligt*” (polis 3). Taktiken handlar om hur man skall agera och etiken om hur man motiverar sina handlingar. Sammantaget blir det till en mental förberedelse där ett bas-scenario kombineras med de tänkbara ”om-fallen”.

Polisen som verktyg

Poliserna som får uppdraget att genomföra handräckningen är de aktörer som skall vara organisationens utförare. Det är i deras yrkesroll och position som frontlinjebyråkrater som de agerar. Uppdraget har konstaterats vara en uppgift för polisorganisationen och ärendet i sig vilar på laglig grund. Nu blir nästa steg för de enskilda poliserna att legitimera sin roll i sammanhanget.

Det viktigaste instrumentet för att kunna definiera sin roll och legitimera sitt handlande är att uppdraget är tydligt formulerat. När det är tydligt, och polisen vet att det är lagligt sett korrekt, då blir det en fråga om att praktiskt genomföra det. Den enskilda polismannen gör ingen prövning av ärendets rimlighet. Han eller hon konstaterar att t.ex. ”*Jag är där därför att socialtjänsten kommer att göra ett LVM och jag är här med anledning av att polismyndigheten är skyldig att bistå med handräckning*” (polis 1). De intervjuade beskriver också att de ser sig som rena verktyg och att det är ett ”*rent praktiskt handhavande, att vi skall leta upp dem och ta dem, va. Och hittar vi dem så kör vi dem dit de skall. Helt odramatiskt?*” (polis 1).

Trots att det kan förefalla vara ett enkelt handhavande när ramarna för agerandet är satta är det flera ställningstaganden som skall göras. Ett centralt sådant är huruvida man skall vara civilklädd eller ha uniform. I större städer är de som enbart arbetar med handräckning alltid civilklädda, medan de som arbetar som allmän ordningspolis alltid är uniformsklädda. Valet sker från arbetsledarna som avgör vilken av grupperna som skall handa ärendet. En polis beskriver:

Ja, [civilklädd] är ju att föredra naturligtvis, men tyvärr är det så att vi har en knapp resurs idag, och det är oftast minimistyrkan sex man och det är tre bilar. Den resursen ger inte att man byter om för varje sådant här tillfälle, utan då blir det ofta i uniform och målad polisbil (polis 3).

3. Polisens organisering av uppdraget

Den bemanning och den tid som finns till förfogande tillåter inte alltid, eller kanske t.o.m. sällan, att tid avsätts för byte av kläder och bil menar de intervjuade. De beskriver det som ett dilemma som är inbyggt i polisens samhälleliga uppdrag. Å ena sidan skall man ”vara ute, och vi skall vara synliga” (polis 3), å andra sidan skall man vara beredd att på olika sätt närma sig olika typer av uppdrag. Det medför att vid mindre distrikt menar man att man inte alltid har möjlighet att välja. En polis säger: ”Det är ju borta helt, åtminstone på denna myndigheten” (polis 2). Läget är det samma för de styrkor på större orter när den allmänna ordningspolisen utför handräckningsuppdrag som ett bland många ärenden på kvällar och helger. De berättar:

Vi har inte utrymme för att ta den hänsynen att byta om till civila kläder. Och vi har inte utrustning för det heller. Och vi har inte ens ... ja, vi har alltså inte personal till den typen av hänsynstaganden. Utan beställer man polisen, då får man oss, och då får man oss som vi är. Vi tar inte den hänsynen (polis1).

Att vara civilklädd är ett sätt att visa hänsyn, men det förekommer också situationer där man kanske ”vill ha polisrollen också och ha en uniform på sig” (polis 3). Uniformen bidrar till att tydliggöra yrkesrollen och legitimera de handlingar som utförs. Å ena sidan är det alltså av hänsyn till omgivningen. En polis säger:

Men jag tänker ändå på att om det är en mindre ort, ett mindre samhälle, stannar en polisbil och går in i ett hus. Grannen ser det, grannen talar om det, efter två dagar så vet hela samhället det ju (polis 2).

Å andra sidan behövs uniformen ibland för att tydliggöra, dels inför den som skall omhändertag, dels inför omgivningen, så att de förstår agerandet. Några av de intervjuade gav exempel på hur personer som bevittnat omhändertagande, och inte förstått att det var poliser, ingripit för att skydda den som omhändertogs från vad de trodde var våldsmän som attackerade.

Uniformen är de arbetskläder som man har som polis, precis som att man inom andra yrken har andra kläder. Men den är också en markör för rätten att utöva våld och vårdande makt. En polis säger: ”Det är våra arbetskläder, vi kan inte egentligen hjälpa att vi ser ut som vi gör. Vi har fått den här utrustningen, och vi är samhället, vi är ju inte där för att stjälpå någon” (polis 2). I och med att uniformen tydliggör finns det därför också situationer när det bör vara uniformerad polis som genomför uppdraget.

Uniformen är polisens redskap för att manifesteras sin roll och inger därför en trygghet, inte minst för den som bär uniformen. Uniformen tydliggör rollen och låter personen i rollen hållas på distans. Kanske är det därför det så lätt argumenteras för hinder för civil klädsel. Ingen nämner hur man skulle kunna lösa de problem som påtalas, i stället uppvisar man en retorik kring omöjligheten och talar om fördelar med uniformeringen.

I handräckningssituationen bygger uppdraget på en viss lagstiftning, men när polisen väl kommer dit kan det vara andra lagar som också är tillämpliga. Det

förekommer att polis tillkallas för att göra ett omhändertagande, men ser att ”*där har vi ju annat som vi ska göra där också*” (polis 2). Det kan t.ex. handla om akuta situationer när barn omhändertas på grund av att föräldrarna misshandlat barnet och polisen då också har ett brott att hantera. Det kan också handla om en tonåring där handräckning är begärd p.g.a. ett omhändertagande enligt LVU, men där denne också har begått brott. I de situationerna måste en avvägning göras av vilken typ av ingripande som skall ske och polisens roll som aktör på socialtjänstens begäran eller på grund av brott får prövas, och eventuellt omformuleras.

När omhändertagandet sedan är utfört skall ärendet avslutas genom att personen lämnas över till den organisation som skall ta vid. I och med att personen lämnas är uppdraget slutfört och därmed är polisen inte längre något verktyg i detta ärende. Här uppstår ibland problem. Flera poliser har berättat berättelser som denna:

Det som kan bli problem där är när man väl har omhändertagit, vart vederbörande skall föras. Alltså, är det, det bänder ju inte så sällan att de skall till institutioner. Där har vi ju ett problem, de här transportererna, vi utför ju inte de inom polisen som regel, utan det är ju transporttjänst som verkställer dem och då utgår de ju härifrån vid åtta-halv nio på morgonen. - - - Och då är det frågan alltså, det är inte lätt att få det till att gå liksom slag i slag, om man skall ut och hämta på morgonen, vi vet inte om de är hemma, eller de är hos kompisar eller... ..mot att man kan hämta de kanske på kvällen innan där man har lite tid och spela mer där. Men frågan är 'var gör vi av de under tiden, i avvaktan på transport där?' (polis 1).

När inte nästa led i kedjan kan ta över hamnar polisen i en problematisk situation. Utöver transportproblem med ungdomar beskriver de hur de kan få sitta och vänta på sjukhus eller på att socialtjänsten skall hitta en lämplig placering om det är ett akut ingripande. Många gånger flyter dock genomförandet helt enligt den angivna ramen och annan organisation tar över så att polisen kan avsluta detta och gå vidare till andra uppgifter.

Kompetens

I genomförandet av handräckningen, liksom i andra arbetsuppgifter som poliser utför, tydliggörs den kompetens som finns i organisationen och i yrkesrollen. Kompetens ger polisen legitimitet och bygger på att man besitter en specifik kunskap. Poliskårens gemensamma kompetens är den kollektiva referensram den enskilde polismannen lutar sig mot som aktör. Det är också den kollektiva referensramen som har del i att skapa andras uppfattning av polisen och därför den som präglar andras uppfattning av polisen.

Även om uppdraget kan uppfattas som att det är det ändå vissa kompetenser som kommer till uttryck i handräckningen. När det beskrivs som ett enkelt handhavande kan man t.ex. höra:

3. Polisens organisering av uppdraget

Det är ett rent praktiskt handhavande va, att vi skall leta upp dem och ta dem va. Och bittar vi dem så kör vi dem dit de skall. Helt odramatiskt och utan känslor egentligen, varken från deras eller vår sida, utan det är spelet att de skall in och vi skall utföra det (polis 1).

En av de intervjuade uttryckte det som: ”*Vi poliser vi är inte riktigt bra på någonting, men vi är lite halvbra på det mesta*” (polis 1). Samtidigt är det som en annan sade: ”*det är ju en kombination av skicklighet och polisiär erfarenhet och lite tur också då, naturligtvis*” (polis 2). Skickligheten ligger i att kunna hantera den kollektiva referensramen och använda de specifika kompetenser och befogenheter som polisen har.

Motivet till att polishandräckning begärs är att det kan bli nödvändigt att använda våld och våldsanvändning är polisens specifika redskap och kompetens. Det kan handla om att med våld lyfta ut en person eller att bemöta personers våld vid omhändertagandet. En beskriver det som att: ”*Ja, vi går ju med fysiskt våld in och tar barnet så att säga, och kan med våld hålla föräldrarna ifrån, eller vad det nu kan vara*” (polis 1). Det ingår också i kompetensen att avgöra i vilken situation våldet skall användas. Genomgående beskriver de intervjuade att våld skall undvikas, men att man ändå skall vara förberedd på det. Ett exempel är att socialtjänsten genomför omhändertagandet på egen hand, men polisen finns till hands och går in vid behov. Som en berättar: ”*Och då hade vi bestämt på förband att är det så att vi bör att det bli våldsambeter, då larmar vi in helt enkelt*” (polis 3).

En annan specialkompetens som polisen besitter, och som är nära kopplad till våldsanvändningen, är att anlägga säkerhetsaspekter på händelseförloppet. Det kan vara så som en polis beskriver att man bara är med i bakgrunden och att polisen gör en säkerhetsbedömning av situationen. Han säger: ”*Det är ju inte vår personal som verkställer själva beslutet på det sättet i ett sånt ärende, utan det är ju väldigt tydligt en säkerhetsroll i bakgrunden*” (polis 2). Denna roll kan innebära att polisen kontrollerar att personen inte springer iväg eller att det inte finns vapen och tillhyggen som kan användas.

Polisen, i synnerhet de som arbetar i yttre tjänst, har också en god kännedom om personer, lägenheter och adresser. Genom att de rör sig på orten har de en god blick över vilka personer och miljöer som kan innebära en risk för tjänstemännen när de ska utföra ett omhändertagande. Det innebär att man har en specifik kunskap ur ett annat perspektiv än t.ex. socialtjänsten.

När man får det så är man ju inte väl förberedd, det är man inte, utan visst, man kände ju till själva adressen, och vilka människor som var där och personer också, det visste man ju då ju... så på så sätt var man ju förberedd, man visste vilka människor det var, men... själva situationen så, hur det skulle, hur de skulle reagera, det har man ju inte en aning om. Det är man aldrig förberedd på. Och det är ju jättesvårt just när det är barn, då vill man ju liksom... Inte strömma fram så att säga, utan då vill man ju alltid ta det lite försiktigare så att säga (polis 2).

Citatet ovan visar att polisens kompetens aldrig är fullt tillräcklig. Man kan bedöma risker, men man kan aldrig vara säker på vad som skall hända. Det handlar därför om att vara förberedd, men också att kunna avstå från att agera. Det är en kollektiv kompetens som utvecklas inom organisationen och som blir till ett sätt att hantera det handlingsutrymme som finns.

Den kollektiva kompetensen manifesteras också genom en samhörighet, en känsla som utvecklas i samspelet mellan kollegor och som blir märkbar när man åker på uppdrag med olika kollegor. Tillsammans utvecklar de olika polismännen organisationens kompetens, de lär av varandra. En polis berättar att *”det beror också på vem man åker med”* (polis 3). Han menar att det blir en variation beroende på vilka aktörerna är, även om det finns ett generellt förhållningssätt. Han konstaterar också att de olika kollegorna utvecklar varandra *”Man är aldrig fullärd”* (polis 3). Ett led i den utvecklingen är det stöd kollegor ger varandra. En av de intervjuade uttrycker det som: *”Vi stöttar varandra. Ja, det tycker jag, kåranda finns ju, och det är den positiva kårandan, den existerar ju definitivt - och vi kan prata skit om varandra ibland”* (polis 3). Den sammanhållningen beskrivs som att den skapar en kollektiv uppfattning av yrkesrollen och därmed en kollektiv referensram.

Kompetensen kommer därför i stor utsträckning från erfarenhet, även om den baseras på en gemensam utbildning. Polisutbildningen har förändrats och poliser som är utbildade i olika tider har olika grund, både från utbildningen och från sina egna motiv till att bli polis. En polis säger: *”Jag upplever det som att vi har en annan kategori av sökande till polisen”* (polis 3) och menar sig se en skillnad i dem som vill hjälpa människor och de som har ett starkt rättsmedvetande. En annan tar upp att det finns en skillnad mellan de som har en kort teoretisk utbildning och mera har skolats in på arbetsplatsen och de som har den längre polisutbildningen och går direkt in i arbetet. När inskolningen inte sker lika långsamt hinner de nya poliserna inte formas in i organisationens kollektiva referensram, det blir *”rätt in i skiten”* (polis1), menar den intervjuade. När organisationens kompetens utvecklas ur en kollektiv anda och erfarenheter uppstår splittringar mellan de inskolade och de ännu inte inskolade, eller om man så vill de med rätta referensramar och de som ännu inte lärt sig de rätta ramarna.

Kunskapsbas

Den kunskapsbas polisens kollektiva referensram bygger på är primärt erfarenhetsbaserad, med inslag av en tyst kunskap som en enskilde polisen utvecklar (Johnsson och Svensson 2005). Det finns inte mycket nedtecknad, lätt överförbar och allmän poliskunskap som anger hur man skall arbeta, därför är kunskapen inom polisen erfarenhetsbaserad och personlig. Det gör att varje polis själv behöver utveckla ett förhållningssätt till hur man hanterar sitt handlingsutrymme, det finns inga riktiga mallar att gå efter. Kunskapen överförs genom berättelser, men den bygger också i stor utsträckning på självupplevda erfarenheter. Det gör att det finns en tydlig rangordning mellan mer och mindre

3. Polisens organisering av uppdraget

erfarna poliser. Inskolningen i yrket överbryggas dessa skillnader, men kan inte helt dölja dem.

I intervjuerna beskrivs den tysta kunskapen som fingertoppskänsla, t.ex. när en polis kommenterar ett fingerat ärende med: ”*Det kräver mycket fingertoppskänsla - - ja, det är en riktigt svår situation som vi måste vara med och lösa, men det är mycket taktik bakom det*” (polis 2). En annan menar att ”*det är en sak att läsa det och en sak att göra det i praktiken*” (polis 2) och fortsätter med att beskriva att fingertoppskänslan avgör utfallet av ett specifikt ärende. Fingertoppskänslan förvärfvas inte bara i yrket utan beror också på vilka erfarenheter man i övrigt har:

Ja, inte bara erfarenhet [i yrket], utan, ja, erfarenhet i sig, ifrån din egen uppväxt och... alltså individen är ju väldigt olika. Där kan vara en nyutkommen polis som är jätteduktig på att hantera det jämfört med en gammal polis som är helt värdelös på det. Det har ju inte med polisiär erfarenhet att göra direkt. Det handlar mer om vad du har med dig i ryggsäcken själv (polis 2).

Även om all erfarenhet spelar in är det erfarenheten i jobbet som är den centrala kunskapsbasen. Därför värdesätts äldre kollegors kunskaper högt. Man talar om dem som kunniga, rutinerade, erfarna. De har internaliserat organisationens kollektiva kompetens och de har rutinerat hur handlingsutrymmen kan utnyttjas i olika situationer. De unga som ännu inte fått den erfarenheten kan i stället betecknas som ”*polisiärt naiva*” (polis 1). När en äldre och en yngre arbetar tillsammans i en patrull är det den äldres erfarenhet som dominerar i relationen mellan de två. En polis säger ”*Sen tycker jag man känner av då att när man åker med någon äldre så ... man ligger lite i bakvattnet och ser, jag menar hur har han eller hon löst uppgiften?*” (polis 3).

Att åka med en yngre kollega är mer osäkert, man känner inte att man är säker på att den yngre besitter kompetensen att avgöra hur säkerhet och våld skall användas i situationen. En intervjuad säger:

Det beror också på vem man åker med, har vi - - - en hel drös med nya poliser så är det klart att då vill jag gärna prata igenom det, kolla av hur de tänker, så att säga. Jag vet hur jag själv tänker och jag vet var jag själv har mig, och jag vet var jag har min rutinerade kollega också någonstans (polis 3).

Kunskapen baseras alltså på ålder i yrket och det är den enda kategori där poliserna vi intervjuat skiljer på vem de arbetar med. Ingen har tagit upp någon annan kategori som viktig eller oviktig. Eftersom det finns en diskussion inom polisen om kvinnliga och manliga poliser tog vi specifikt upp den frågan. Det förekom att någon menade att ”*Jag tror det är jättebra om man är en av varje*” (polis 3), men vanligen var man av åsikten att ”*jag tror inte att det skulle vara någon förändring om det skulle vara en kvinna och en man eller två män*” (polis 1). I stället återkom ålder som exempel och man berättade om problem för unga poliser att vinna förtroende hos erfarna, äldre kriminella.

Utrymmen för reflektion

Den kollektiva referensramen utvecklas kontinuerligt och påverkas av de situationer poliserna erfar. När det varit mera laddade situationer, när t.ex. ett handräckningsärende varit dramatiskt, finns möjligheter till debriefing av olika slag. En arbetsledare berättar:

Har det varit obehagligt har man debriefing inom arbetsgruppen först, sedan med särskilda handledare inom polisen och har det varit mycket besvärligt kallas konsulter från Previa in för att hjälpa till, vilket hänt vid några tillfällen. Har även möjlighet att erbjuda individuell hjälp om så behövs – vilket också utnyttjas. Vi är inga Fantomer. ”Stålmannen-syndromet” finns inte längre (polis 2).

Det är arbetsledaren som skall ”*kika av hur det har mottagits av den personal som har varit där och alla andra inblandade också för den delen. Det finns beredskapsplaner för hur vi ska hantera en sån situation*” (polis 2). Samma polis säger: ”*Det där är ju faktiskt någonting som vi arbetsledare är ålagda att kolla av, hur dom mår efter vissa ärende. Och det tycker jag att det funkar*” (polis 2). Det finns alltså ett formulerat sätt att hantera sådana situationer, men precis som med kompetens- och kunskapsutveckling sker det vanligen i arbetsgruppen, kollegor emellan.

Återkommande berättade de intervjuade om att de pratade om det som hade hänt i bilen och i kafferummet. En säger:

Ja, det är nog ganska vanligt att man pratar om det i patrullen. Om det har hänt någonting. För det är ju om det här med säkerheten. Var gick det fel, och varför gick det fel? Är det vårt fel eller är det hans fel? Och vad kunde vi gjort kanske här då? Och det tror jag är rätt vanligt att man tar upp även vid fiket i turlaget. Eller vid en utsättning efteråt. Att nu har vi haft den här personen i det här ärendet, att man berättar vad som hände. För att, ja, göra det bättre nästa gång eller ändra på någonting (polis 2).

Hanteringen av laddade och problematiska situationer blir på så sätt en form av kollektiv vidareutveckling av repertoaren av handlingssätt. Man lär sig av varandra. Det blir inte så dramatiskt om det tas i bilen mellan kollegor, ”*det är ju själfallet, det diskuteras ju*”. (polis 1). Och i denna diskussion formas förhållningssätt. Organisationen ger handlingsutrymmet, men i samtal mellan enskilda aktörer i organisationen finslipas sätt att använda handlingsutrymmet.

4. Polis och socialarbete i samarbete

I det föregående kapitlet diskuterade vi hur polisen organiserade handräckningsuppdraget efter det att socialtjänsten begärt deras hjälp. I detta kapitel kommer vi att fokusera polisens och socialarbetarens samarbete i handräckningssituationen. Polisen måste utföra uppdraget, men ska också på olika sätt förhålla sig socialtjänstens kunskap om den person som skall omhändertas. Vi lägger fokus på hur handräckningssituationen iscensätts när dessa två organisatorers aktörer möts, vem som gör vad i situationen och vem som styr i de olika situationer som uppstår.

Som tidigare sagts är det vanligaste att socialtjänsten kontaktar polisen med begäran om handräckning genom att skicka över ett fax och det är framför allt denna situation vi utgår ifrån. Det finns dock undantag då polisen träffar på missbrukare som är svårt nergångna och de lämnar över en anmälan om LVM till socialtjänsten, dvs. ett omvänt förhållande.

Gemensam planering och strategi

Det ideala iscensättande som beskrivs av de intervjuade är att polisen och socialarbetaren träffas inför omhändertagandet, för att tillsammans lägga upp en gemensam strategi för hur de skall gå tillväga. Ju mer information de har om den aktuella situation, desto större möjlighet har de att göra ett smidigt omhändertagande, oavsett om det är missbrukare eller barn. Detta i sin tur innebär att uppdraget blir tydligt.

Sjähfallet är ju det optimala att man träffas, jag menar vi jobbar ju underrättelsestyrt, vi är väldigt måna om att få information. Ett sammanträffande innan, det kommer ju med paketet. Vi vill ju gärna veta, vad är det för en? Är det att han ligger i sina egna spyor, är det därför vi skall gå in eller är det för att han brukar ha en kniv i baksjickan? Så jag menar, man söker ju information innan man går in och baserat på det går man endera först eller så står man i ballen (polis 1).

Ofta har polisen inte mycket mer information än den som socialtjänsten faxat över, medan socialarbetare haft en längre tids kontakt med den person det berör. För polisen är det viktigt att få veta om det finns risk för att våld eller hot om våld kan uppstå i situationen, då det gäller att skydda såväl sig själva, som socialarbetaren och den som ska omhändertas. Polisen beskriver också hur de tillsammans med socialtjänsten genomför åtgärder och att det är en gemensam diskussion och där man ofta avvaktar hur det utvecklar sig genom att hålla sig lite i bakgrunden: ”Sen så genomför vi, tillsammans med socialtjänsten genomför vi, åtgärder. Sen ser vi efter hand hur det utvecklar sig”(polis 1).

Socialtjänsten kan tillsammans med polisen hitta betryggande sätt att t.ex. meddela föräldrar beslut om att deras barn skall tvångsomhändertas utan att väcka alltför stor uppmärksamhet genom att polisen syns. Ett exempel som berättas är att socialtjänsten iscensätter omhändertagandet medan polisen finns i

Omedelbart samarbete

ett angränsande rum och för att kunna bistå om det blir en hotfull situation. Det innebär att socialtjänsten känner av tryggheten i att ha polis närvarande, men de som omhändertagandet rör är omedvetna om polisens närvaro, så länge det inte uppstår någon hotfull situation. Socialtjänstens representant berättar:

Vi gjorde ett LVU här uppe på kontoret. Men, vi visste inte reaktionen och hur det skulle gå men pappan hade på något sätt uttalat hot. Då kom två poliser som satt i ett rum jämte. Pappan visste inte att de var här (socialtjänst 2).

Situation ovan beskrivs av både socialarbetare och polis som lyckad i den bemärkelsen att det har funnits tid att planera tillsammans kring strategin och att inget våld behövde utövas i situationen.

Polisen berättar också om andra situationer då de avvaktar. Det kan t.ex. vara när anhållna personer förväntas bli häktade för ett brott. Om det är en person med allvarligt missbruk som har kontakt med socialtjänsten kan det finnas ett beslut om omedelbart omhändertagande enligt LVM som verkställs om personen inte blir häktad. Då kan polisen ”gå direkt in och verkställa en handräckningsbegäran om omedelbart omhändertagande” (polis 2). I dessa situationer är det sällan våldsamheter uppstår, omhändertagandet blir ett praktisk fråga om att förflytta personen.

Den vanligaste anledningen till att socialtjänsten begär handräckning är att de befäras att det kan uppstå våld vid omhändertagandet. Om båda parter skall vara med kan de träffas strax före och lägga upp hur de skall agera. Det kan vara som socialsekreteraren nedan beskriver:

Jag ringer och pratar med honom och berättar lite om fallet och vad jag har upplevt, och hur det ser ut i detta här förhållandet, vad som har hänt tidigare. Och så bestämmer vi en tid var vi ska träffas, och dom står där som regel när vi kommit. Och sen har vi då snackat ihop oss. Vi tar alltid ett litet försnack med poliserna innan vi går in och gör någonting (socialtjänst 1).

När det är barn som tvångsomhändertas är socialarbetaren oftast med och det blir därför en gemensam insats som görs av polis och socialtjänst. Från både socialtjänstens och polisens sida är det önskvärt att polisen är civilklädd i dessa situationer. Det är ett sätt att tona ned dramatiken i situationen. Ett annat sätt är att försöka förutse alla möjliga händelser. Inför situationer som befäras bli hotfulla och farliga gör polisen en rekognosering för göra situationen så säker som möjligt. En socialsekreterare berättar:

De hade kört den rundan och sett utvägar och bakvägar. Dom var jätteförberedda utifrån den information som vi haft först på telefon och sen när vi träffats och pratat. Och sen kom jag då och sammanstrålade med dom (socialtjänst 1).

Citatet ovan visar hur polis och socialarbetare gemensamt gör upp en strategi kring en tänkt handräckningssituation som kan bli hotfull. Här kan vi se att det handlingsutrymme som finns för polis och socialarbetare blir större. De adderar sina respektive handlingsutrymmen och låter sina skilda kompetenser komplettera

4. Polis och socialarbete i samarbete

varandra. På så sätt skapar de en gemensam arena där socialarbetarens kompetens om familjen kan användas i kombination med polisens kompetens att tänka och agera strategiskt om säkerhet. ”Har de ett ombändertagande som förväntas bli stökigt, så de begär handräckning för det. Vi bistår ju gärna i den här typen av ärenden” (polis 1). När sedan handräckningssituationen blir en realitet är det dock inte alltid händelseförloppet blir så som man tänkt. I en berättelse beskrivs hur det hela startade som det var skisserat. Poliserna var civilklädda och mötte socialarbetaren utanför familjens bostad. När de utbytte ytterligare information bestämde sig polisen för att kalla dit en uniformsklädd patrull för ytterligare förstärkning. Socialarbetaren berättar vad som sedan hände:

Jag tyckte alltså, det var väldigt perfekt upplagt. Vi gick ju in då i lägenheten, lyckligtvis så kom mamman och öppnade. Vi kunde gå in då, och det blev ju som jag befarade en botfull situation. Hade vi inte haft poliserna där så är jag säker på att jag hade blivit nedslagen. Men hon blev ju väldigt dramatisk då mamman, och skrek och så. Sen rätt var det är så rusar hon, först kastar hon sig på golvet, sen rusar hon och ska kasta sig ut för balkongen. Men då är ju polisen snabbt där, och fångar henne. Och sen hjälper dom här poliserna till när det gäller barnen och pratar med dom, och hjälper oss i arbetet där, samtidigt. När mamman skulle kasta sig ut, då ropar han på förstärkeningen som kommer. Och vi resonerar och beslutar att mamman ska föras till akutspsykiatri. Det gör de andra poliserna (socialtjänst 1).

I den beskrivna situationen skedde flera saker som inte hade gått att förutse. Bedömningen om att det kunde uppstå problem var riktig. Här blev också de olika rollerna tydliga. Man hade en uppdelning av vem som skulle göra vad, polisen fokuserade först mamman, medan socialarbetarna inriktade sig på barnen. Därefter bistod polisen socialarbetarna genom att också prata med barnen. I den beskrivna handräckningssituationen var uppdraget tydligt, vilket också innebar att respektive tjänstemäns handlingsutrymmen var väldefinierade. Hur handlingsutrymmet skulle användas förhandlades i det förberedande mötet.

Alla situationer blir inte lika dramatiska som den ovan beskrivna, utan polisen kan genom sitt förhållningssätt, sin uniform och sin målade bil också vara en lugnande faktor när ett barn ska omhändertas. En socialarbetare beskrev det så här:

Det blev som trygga farbror som kom och ska hjälpa dig. Och mamman fick åka i polisbilen och barnet fick följa med. Jag tyckte det blev jättebra och jag kommer ihåg att jag blev förvånad för jag trodde inte det skulle vara så, utan mer jättediskret. Och då sa poliserna att vi gör så här för vi tycker att det har fungerat mycket bättre (socialtjänst 2).

Hur poliser och socialarbetare iscensätter och hanterar de olika situationerna beror bland annat på kompetens och erfarenhet från tidigare situationer. Att det är svåra avväganden och ställningstaganden som måste göras av både polis och socialarbetare visar följande uttalande:

Omedelbart samarbete

Vid dom tillfällena jag har varit ute och haft socialtjänsten med mig, det har väl funkat bra, det är en svår situation även för dom, att hela tiden känna av stämningen och hur långt man ska pusha på och man ska backa hem och, det tar ju väldigt lång tid, och det får det ju göra ju (polis 1).

Beroende på hur situationen utvecklas förändras handlingsutrymmet och den kompetens och erfarenhet som aktörerna bär med sig från andra liknande situationer bidrar till att välja handlingar inom utrymmet och därmed kunna genomföra handräckningen på ett smidigt sätt. Det scenario som skisserats i planeringen förändras i mötet med den som skall omhändertas. Handlingarna väljs i nuet och varje handling sätter ramen för vilka handlingar som därefter är möjliga.

Uppdraget genomförs utan socialarbetare

Det är alltid socialtjänsten som initierar och begär hjälp med handräckning från polisen vid omhändertagande enligt LVU och LVM även om den begäran kan föregås av en anmälan från polisen. I det förra avsnittet beskrevs de situationer där polisen och socialtjänsten samspelar i handräckningen. Om socialtjänsten begär hjälp, men låter polisen hantera handräckningssituationen ensamma menar den intervjuade att det kan upplevas som att ”socialtjänsten lägger över problemet på polisen” (polis 1). Detta är vanligt vid omedelbara omhändertaganden enligt LVM. Ofta har polisen kännedom sedan tidigare om de personer det rör och denna typ av handräckningsärenden genomförs på ett rutinmässigt sätt som inte används när det gäller barn. En socialsekreterare förklarar det så här:

Jag kan inte komma ihåg någon gång när vi har varit med, utan då låter man polisen göra sitt jobb. Vi kan tipsa om vi vet var de befinner sig och så, men inte att vi har varit med vi själva. Det skulle innebära, det skulle dra iväg för långt om vi var med och letade. Det är klart, vet man att dom finns på en adress, då tycker jag att man ska överväga det om man ska vara med. Om man har den kännedomen om klienten (socialtjänst 2).

Här kan man diskutera vems arbete handräckningen är. Juridiskt är det polisen som skall genomföra den, det är deras uppdrag. Den diskussion som förs av både polisen och socialtjänsten kring betydelsen av ett gemensamt agerande i handräckningssituationen vid LVU verkar inte gälla på samma sätt när det gäller LVM. De två yrkesgruppernas skilda handlingsutrymmen blir uppenbara då socialtjänsten faktiskt har möjlighet att dra sig undan medverkan.

Det händer dock, även om det beskrivs som sällsynt, att polisen själva genomför en handräckning då det är barn som skall omhändertas.

Ett LVU-omhändertagande, där det har hänt att socialen inte är med, där vi har själv fått agera. Och det är inte lustigt, det är ju deras beslut, vi kan ju inte svara på frågor som varför/varför inte? Det är ju rätt tryggt att ha socialen med (polis 1).

4. Polis och socialarbete i samarbete

När det gäller barn beskriver polisen det som en trygghet att socialarbetare är med. Det är de som gjort utredningen och haft kontakt med barnet och familjen och det är ett drastiskt beslut som tagits. Den rollfördelning som finns i den här typen av situationer är att socialarbetaren är den som fysiskt tar barnet, medan polisen fokuserar föräldrarna och beaktar säkerheten. När socialarbetaren inte deltar i situationen blir däremot uppdraget otydligt. De rutiner som är inarbetade utifrån samspel fungerar inte och handlingsutrymmet blir begränsat när bara en organisations representant agerar.

Positioner i handräckningssituationen

Vi har nu beskrivit hur iscensättningen och planeringen av handräckningssituationen kan gå till då polisen samarbetar med socialtjänsten. I detta avsnitt beskriver vi de positioner socialarbetaren och polisen får i situationen. I handräckningssituationen är polis och socialarbetare två aktörer som samarbetar och de kommer att inta olika positioner beroende på hur sammanhanget är och hur det kommer att utvecklas. *”Ibland är det soc som sköter snacket och lyckas, och ibland så är det vi själva som får ta oss an [det]”* (Polis 2). Det kan till synes verka som att parterna samagerar, men den ena eller den andre kommer att vara den som dominerar. Att agera gemensamt i situationen innebär inte att det saknas dominans. I en pågående handräckning kan den ene vara mer dominerande i en del av utförandet, för att det sen går över till den andre aktören. I följande berättelse kan vi följa hur positionerna förändras från det att socialarbetaren styr handlingen till det att polisen går in och styr. Socialarbetaren berättar:

Då hade vi en psykotisk mamma och ett barn som skulle ombändertas. Och vi begärde handräckning. Och när hon fick se dem med uniform – då tog hon det lilla nakna barnet och sprang ut och sprang in på ett närliggande daghem. Och irrade runt där och skrek bland alla barnen. Och så det nakna lilla barnet. Vi fick liksom prata ut henne därifrån. Väldigt lugnt och försiktigt (socialtjänst 2).

Här beskriver socialarbetaren en situation som får en oönskad vändning. Personen blir rädd för den uniformerade polisen och tar sitt barn och springer iväg. Socialarbetaren använder sig av sin kompetens att prata för att försöka lugna ner mamman och då är det socialarbetaren som dominerar situationen. Polisen gör en annan bedömning av den akuta situationen som uppstått och tar över dominansen. Berättelsen fortsätter: *”och då sa polisen när vi säger TRE då tar du barnet och så tar vi henne”* (socialtjänst 2). Polisen använder sin kompetens genom att snabbt lösa en akut situation, och tar då också huvudrollen i situationen, vilket socialsekreteraren beskriver som en trygghet, polisen räddade situationen.

Socialarbetaren dominerar situationen

En grundhållning som polisen har i förhållande till socialtjänsten är att det är de senare som vet mest om den person som skall omhändertas och att det är rätt beslut som är taget. Här kan vi utgå från att polisen initialt intar en avvaktande position i förhållande till socialarbetaren. Det är socialarbetarens handlingsutrymme som dominerar och polisen underordnar sig. *”Vi får en handräckning på dem. Och sen utför man det. Vi är väl i stort sett bara med för att se till att det går lugnt till, hela förrättningen där”* (polis 1). Socialarbetaren uttrycker tydliga önskemål kring den position polisen skall ha och den hon själv ska ha i sammanhanget. I en del av de handräckningssituationer där socialarbetaren dominerar kan polisens position närmast beskrivs som att de intar en back-up position. Att förhålla sig på det sättet är också ett resultat av den diskussion och förhandling som polisen och socialarbetaren tidigare haft. Det kan vara att socialtjänsten ringer till vakthavande och patrullen får information om att de ska vänta i målad bil utanför huset medan socialarbetaren går in och hämtar den person som ska omhändertas. Polisens position blir passiv, men de ska vara beredda på att rycka in om det behövs.

I situationer där små barn skall omhändertas dominerar socialarbetaren medan polisen är med för att beakta säkerhetsaspekter. Ett exempel på dylik situation är när ett nyfött barn ska omhändertas på BB. *”Vad det gäller det omhändertagandet på sjukhuset med den nyfödde så var vi väldigt lite inblandade egentligen, vi bara fanns där va. Utan det skötte av det sociala. De skötte det helt och hållet själv”* (polis 1). Det kan också vara så att socialarbetaren vill att polisen skall inta en mer aktiv roll genom att synas men inte agera. Genom att uniformerad polis finns med visar man på allvaret i situationen. *”Mamman var lugn och det blev väldigt bra med två uniformerade poliser. Och sen följde de med ut”* (socialtjänst 2). Socialarbetaren använder sig här av polisen som varning och som en samhällets markör av att kunna använda våld och att ha rätten att disciplinera medborgarna. Polisen fyllde på så sätt en funktion utan att aktivt behöva göra något och de följde socialarbetarens önskemål.

Polisen dominerar situationen

I de situationer där våld kan tänkas uppstå, eller uppstår, är det polisen som tar över och dominerar i situationen. Det beskrivs ofta som en trygghet och säkerhet av socialarbetarna; *”det är dom som styr det kommandot alltså”* (socialtjänst 1). Polisen menar: *”Självklart kommer vi dit till den punkten där vi måste göra någonting på grund av den ena eller andra anledningen att det är farligt”* (polis 2). I de situationerna blir polisen aktiv och dominerande eftersom det är de som har kompetensen att avvärja farliga situationer. *”Då måste vi ju lyfta bort barnet, därför att det är vi som är bäst rustade för det som kanske kan hända just när vi lyfter undan barnet”* (polis 2).

Socialarbetarna är i de lägena passiva, de håller sig i bakgrunden och väntar till dess att de kan ta hand om barnet och föra det dit det ska. Det är inga situationer

4. Polis och socialarbete i samarbete

som vare sig polis eller socialarbetare strävar efter och de innebär nästan alltid upprivande scener.

Polisens förmåga att hantera svåra och farliga situationer strategiskt inger respekt, vilket flera av socialarbetarna talar om. För socialarbetarnas del kan det innebära att deras del i handräckningen blir en avgränsad handling som polisen genom sitt agerande möjliggör.

Men det som jag tycker känns jättebra är att dom har varit kanonbra dom poliserna jag har varit ute med. För det första så har dom liksom sett till att inte jag har fått stått i fronten, utan det är dom som har gått in och gjort detta (socialtjänst 1).

Här tar polisen dominansen och skyddar socialarbetarna så att de ska kunna genomföra sin uppgift - hämta barnet. Det kan uppstå situationer då föräldern eller föräldrarna skyddar barnet med sina kroppar och då måste polisen gå in och handgripligt och hålla undan föräldrarna. ”Jag har ju haft polisen vid tillfällena där dom har fått trycka ner föräldrarna innan vi har kunnat ta barnet, föräldrarna har skyddat barnet?” (socialtjänst 1). I denna typ av situationer då polisen till fullo tar kommandot för genomförandet av handräckningen försöker de också mildra den "hotfulla" situationen genom att skapa kontakt med barnen. ”Dom har skyddat barnen på ett jättebra sätt, tagit barnen till sig, suttit och pratat med barnen och sagt att nu ska det bli jättebra för dig, vi ska åka till en annan... alltså såbär på ett jättefint sätt” (socialtjänst 1). Socialarbetarna får klartecken om att det säkert att komma in och fortsätta arbetet. Då kan de komma in och ta hand om barnet/barnen och köra dem till fosterfamiljen. Polisen dominerar därmed inte bara i relation till dem som är objekt för insatsen, utan styr också socialarbetarens möjligheter att utnyttja sitt handlingsutrymme och sin kompetens.

Det finns också andra situationer då polisen är den dominerande aktören och det är, som tidigare nämnts när det handlar om missbrukare som omedelbart skall omhändertas. Polisen har fått en handräckningsbegäran, men det kan hända att den inte högprioriteras om det fanns annat akut att göra. Det sker heller ingen kontakt med socialtjänsten. ”Men här visst, det är som jag säger, den här killen hittar vi förmodligen på en parkbänk utslagen någonstans, så honom lyfter vi ju in i polisbilen då” (polis 2). Det är en handräckning som går på rutin, personen skall till avgiftningsenhet eller till behandlingshem och därefter är uppdraget slut. En annan situation som inte är en egentlig handräckningssituation, men där socialtjänsten och polisen utvecklar sitt samarbete och sina gemensamma rutiner, är när polisen är ute på ett uppdrag och hamnar i en situation där de måste tillkalla socialtjänstens hjälp. Ett exempel som berättades var när polisen var inkallad då en fest totalt urartat med fylla och slagsmål och det fanns barn i lägenheten. Det fanns ingen möjlighet att någon av föräldrarna kunde ta hand om barnet och det var mitt i natten, så de vanliga kanalerna till socialtjänsten saknades. Då ringer polisen till sociala jouren för att få hjälp med barnen och samtidigt göra en anmälan om att barnen behöver omhändertas. Polisen berättar:

Ja, i det här fallet så hade jag ju, jag insåg ju vart det barkade, att vi skulle bli stående, så jag ringde Sociala jouren fem i tre (de stänger kl. 03.00). Så de kom ju ut då. Och i och med att Sociala jouren kom till platsen så förkortar man ju gången med sju led därför att den här sociala fältgruppen eller vad de heter, de sätter ju papper i maskinen med en gång och då behöver det inte gå i snigelposten fram och tillbaka och sånt, utan då känner man ju att då kan man ju släppa det, då är bollen i rullning så att säga (polis 1).

Polisen hamnade här i ett dilemma där de ställs inför en situation då socialtjänstens kompetens hade behövts. De löser det genom Sociala jouren som kontaktades innan de stängde. Sociala jouren skriver en rapport om vad som hänt och placerar tillfälligt barnet hos en anhörig. De lämnar sedan över till ansvarig socialekreterare på morgonen efter. I denna typ av situation får polisen roller både som polisiär och som den som måste hjälpa barnet i den akuta situationen. Samtidigt är det en erfarenhet som bidrar till att utveckla en kollektiv referensram kring handräckningssituationer där barn skall omhändertas.

Som framgått i texten ovan sker det en tydlig fördelning mellan positioner för polis och socialarbetare i de olika situationer som kan uppstå när handräckningen genomförs. En av de tydligare kompetenser som polisen har är att hantera våldsanvändning, vilket i sin tur är kopplat till att säkra situationen för de parter som är involverade.

I de ärenden som är någon form av förväntat våldssituation, då går vi in först. Det finns ingen mall utan det kan mycket väl hända att vi står två steg bakom socialtjänsten när de knackar på dörren. Börjar personen gapa och skrika då så är det vår boll (polis 1).

Lika tydligt som det är för polisen att detta är deras roll, lika tydligt är det för socialarbetaren. ”Det är med för att skydda oss. Att vi inte vet hur föräldrarna kommer att reagera” (socialtjänst 1). Socialarbetaren kan känna sig osäker på föräldrarnas reaktioner även om de haft en längre kontakt. Polisen kan också känna sig osäker när han går in i en situation där det finns risk för att våldsamheter kommer att uppstå, inte minst om det finns barn inblandade.

Man kände ju till själva adressen, och vilka människor som var där, på så sätt var man förberedd, men... själva situationen så, hur det skulle reagera, det har man ju inte en aning om. Det är man aldrig förberedd på. Och det är ju jättesvårt just när det är barn, då vill man ju liksom... Inte strömma fram så att säga, utan då vill man ju alltid ta det lite försiktigare så att säga... (Polis 3).

Den position som socialarbetarna oftast tar är att vara den som försöker prata med den eller de som skall omhändertas och rent fysiskt ta hand om barnen och bära iväg dem. Ofta har hon också haft kontakt med familjen eller missbrukaren under en längre tid. Handräckningssituationen är en akut insats, och för polisens del, en punktinsats i ett ärende som sedan avslutas. För socialarbetaren är det en av många insatser i klientens livssituation. Klienten har ett förflutet och en framtid som socialarbetaren kan komma att vara fortsatt delaktig i.

5. "Vi är olika fast vi är poliser"

Som vi har konstaterat tidigare varierar händelseförloppet utifrån vilka roller situationen möjliggjort, med det finns också en tydlig variation utifrån vilken individ det är som är i rollen. Sätten att hantera yrkesrollen varierar från individ till individ. Det moraliska projektet innebär att agera för en människobehandlande organisations räkning ställer stora krav på hur individen hanterar sin roll. Frontlinjebyråkratens dilemma är att å ena sidan vara en människa som möter en människa, å andra sidan organisationens aktör som agerar gentemot ett objekt för insatsen. Rubrikens citat kommer från en polis som menade att det kan vara svårt att leva upp till att "en polis är en polis" eftersom man också har sina personliga erfarenheter med sig.

I detta kapitel skall vi gå in på polisen som individ, alltså den person som finns i aktörsrollen. Kapitlet inleds med en diskussion om polisernas möte med medborgarna och går därefter över till deras empati och medkänsla med de människor de möter. Detta följs av hur personerna beskriver vad det innebär, ut personlig synvinkel, att genomföra ett ärende. Vi tar upp hur de hanterar sin kunskap och erfarenhet och avslutar med att presentera olika förhållningssätt som berättats i intervjuerna.

Mötet med medborgaren

Handräckningen är en mycket konkret maktutövning som sker gentemot enskilda medborgare. För polisen är handräckningen en punktinsats, men samtidigt finns ett både moraliskt och etiskt förhållningssätt i förhållande till dem som omhändertas. Hypotetiskt sett kan en handräckning genomföras genom att polisen med våld stoppar föräldrar för att barnet skall tas ifrån dem eller släpar in missbrukaren i bilen, utan att föra en dialog med personen. Uppdragets art säger inget annat än att det ska verkställas. Vi har i våra intervjuer inte hittat någon polis som resonerat på detta sätt. Som en polis säger: "För jag menar, har man valt detta yrket så får man ju se det som en individ. Så det ligger ju i vårt intresse också att kunna upprätta den här kontakten" (polis 2). Vikten av ett etiskt och professionellt förhållningssätt poängteras i intervjuerna, även om det berättas att i vissa situationer krävs att våld används.

Poliserna i våra intervjuer har i mer eller mindre grad påpekat hur viktigt det är att få kontakt och skapa en relation till den eller de personer som skall omhändertas. Den professionella stoltheten över yrkeskompetensen är påtaglig när man lyckas klara av svåra situationer med personer som man vet kan sätta sig till motvärn. Inte minst blir det tydligt när det är missbrukare med en psykisk störning som skall tvångsomhändertas enligt LVM. I största möjliga mån försöker polisen undvika våldsanvändning, men säger också att: "många gånger går det ju inte, men ibland känner man att man får en jättebra kontakt trots att den här personen är väldigt sjuk. Vi vet kanske lite bakgrund om honom, att han har varit våldsam och besvärlig, och ändå lyckas man få den här kontakten" (polis 2). Det finns en strävan att

inte objektifiera personen som blir utsatt för handräckningen, att försöka förstå personen. ”Att kunna ha känslor för individen, försöka förstå hur han känner sig... man kan ju försöka föra en dialog för att öppna upp lite. Så man inte tänker att det här är ett paket som skall flyttas från punkt A till punkt B” (polis 2).

De intervjuade har beskrivit hur polisen strävar efter att skapa ett gott förhållande till den som är objekt för insatsen. Det innebär inte att de intresserar sig för honom eller henne utöver den aktuella situationen, men att de försöker sätta sig in i hur deras eget agerande uppfattas av personen. Det är ett led i att skapa en situation där våld kan undvikas. Trots goda intentioner om att skapa en kontakt med den person som ska omhändertas kan stundens möte bli en totalkrock. En av de intervjuade berättar om ett omhändertagande där man misslyckades med att få kontakt. ”Det tog bara två minuter, sen brakade det samtalet ihop, och vi gick in, och då blev hon ju om möjligt ännu argare när hon fick se polis på platsen då, och ’mina barn, oh, mina barn’, och det var jobbigt” (polis 3). Polisen hamnar lätt i ett moraliskt dilemma vid ett sådant här tillfälle. Barnet skall omhändertas och modern skriker och sätter sig till motvörn. Samtidigt är det en fullständig begriplig situation sett ur mammans ögon och då hon naturligtvis inte vill bli av med sitt barn.

Vilka är det då som sätter sig till motvörn? Utifrån berättelserna i våra intervjuer är det tonåringar, missbrukare och ibland föräldrar, men sällan små barn. Vissa skillnader görs mellan de missbrukare som är unga och de som är gamla. Polisen har rutiner i att, utifrån olika lagar, ”plocka upp” äldre missbrukare ute på stan och då ”blir ju oftast en direkttransport upp på akutintaget då, eller beroendeenheten” (polis 2). Tonåringar som ska transporteras till behandlingshem upplevs däremot som svåra, även om det också kan vara personer som polisen träffar på gång på gång. De unga missbrukarna beskrivs som mer aggressiva. Det gör att polisen anpassar sitt förhållningssätt till att vara mer auktoritära och det förekommer oftare våld i de handräckningssituationerna. Följande citat beskriver en situation då polisens uppdrag i handräckningen (LVU) var att köra en tonåring till ett behandlingshem. Socialarbetaren var inte med.

Ja, vi fick springa ifatt henne och ta henne, och dra henne till bilen då. Det var ju en sån här situation som, jag vet inte, det kan man inte göra på annorlunda vis, man kan ju bara hålla dem och säga ’du skall följa med oss’. Då blir det ju lite skrik och gal. Det var en flicka det här så hon var ju lätt att få med (polis 3).

Det framkommer i intervjuerna att polisen ofta uppfattar unga kvinnliga missbrukare som en grupp som är särskilt svår att hantera i handräckningssituationerna. En polis säger: ”Jag menar en LVM:are bjuder ju inte jätteofta motstånd i den bemärkelsen. Om det inte är en ung kvinna för då...” (polis 1). Berättelserna om de unga kvinnorna återkommer i flera intervjuer. Om det är ett utslag av ett faktiskt hårt motstånd, eller ett upplevt och oväntat motstånd, kan vi inte avgöra utifrån detta material.

5. "Vi är olika fast vi är poliser"

Hur man förhåller sig till ett barn är inte samma sak som att förhålla sig till en missbrukare. En polis uttryckte förmågan att kunna anpassa sig till olika människor så här: *"Man snackar med bönder på bönders vis, och de lärde på latin. De har kanske ett annorlunda sätt ibland mot oss, man anpassar sig ju efter situationen, efter vilken människa det är man har att göra med"* (polis 1). Poliserna menar att de försöker möta människor utifrån vem de är och de måste i sin yrkesroll vara flexibla för att kunna möta och hantera situationer. Detta är personligt, men framför allt en erfarenhetskunskap som byggs upp.

I intervjuerna återkommer poliserna till det svåra i att bemöta barn i handräckningssituationen, medan de har ett annat förhållningssätt till missbrukare. Barnen ses ofta som ett offer för situationen, de är utsatta eftersom de tvingats växa upp i de familjer de nu tas ifrån och som en polis sa *"Jag vet inget ställe där jag har varit där jag tycker att 'det här verkar till att vara ett normalt hem'. Nä, det finns ju någon anledning till..."* (polis 1).

Den relation som poliserna ofta har till missbrukarna bygger på att de känner till dem även från kriminella sammanhang och från tidigare handräckningar. Som en polis sa: *"Vi har ju ett antal stamkunder på sådana här handräckningsärenden, som alla poliser i princip vet vilka dom är, och vad dom har för konstigheter för sig"* (polis 2). Kontakten med dem bygger på ett sorts gemensamt kontrakt, man känner varandra och varandras positioner i situationer och det är som en uttrycker det *"inga hard feelings mellan oss va, varken från hans sida eller vår sida"* (polis 1). I de återkommande förhandlingar som de olika handräckningssituationerna inneburit har man format sig positioner som man återgår till när man åter befinner sig i en liknande situation. I polisens position i dessa situationer ingår att ge den omhändertagne viss omsorg och man försöker anpassa sig så att den som skall omhändertas blir utsatt för så lite lidande som möjligt. Poliserna uttalar en omtanke om att de kan ta hand om missbrukarna *"de är ju under våra vingars beskydd, under patrullens beskydd"* (polis 1).

Att skydda de omhändertagna från lidande innebär också att man är mån om att de snarast möjligt kommer till rätt plats. En polis berättar:

Vi försöker undvika att köra de in till polisstationen här. Därför att hit skall de aldrig, det är aldrig slutstationen i alla fall så att säga, utan vi försöker förkorta det eventuella lidandet då va, och i så fall köra direkt till X-stad där hon skall vidaretransporteras, eller till det behandlingshem hon eventuellt skall placeras på. Så det sker ofta med en viss automatik (polis 3).

Omsorgen om personerna som omhändertas innebär vidare att man vill ge skydd åt de som är särskilt utsatta. En polis berättade om ett ärende där de omhändertagit en flicka som varit illa utsatt i sin familj:

Omedelbart samarbete

Vi ju haft ärende, där handräddning har bestått i att offret skall omhändertas med stöd av LVU, va, för att hon inte kan komma loss från den här familjen överhuvudtaget, utan att man går in med tvång och verkställer detta då va. Därmed tar vi på oss ett oerhört ansvar för skyddet av den individen då, och hela den problematiken då (polis 1).

Ambitionen att skydda de utsatta är en del i ett samhälleligt och moraliskt ansvar som poliserna har. Detta tar sig också uttryck i att de bygger upp en kunskap om vad som händer i deras närområde. Det gäller i högsta grad ungdomar som rör sig i riskzonen för missbruk och kriminalitet. Den kunskapen kan sedan användas även när det blir fråga om ett handräddningsärende, som en polis berättar:

Vi har ju även i register vad de har hittat på innan för någonting, och vilka... ...vi försöker hålla oss lite à jour med vilka ungar det är som är i riskzonen. Och med ledning av det så kan vi rätt så lätt, oftast rätt så lätt, få reda på var de håller till. Nä, sen är det en ren handräddningsbegäran så är det ju att åka och knacka på, oftast går det bra (polis 3).

I alla de olika mötena med medborgare arbetar poliserna med den repertoaren av förhållningssätt de har i och till sin yrkesroll. Det blir därför den enskilde polisens eget förhållningssätt som ytterst påverkar hur han uppfattas i mötet.

Empati och känsla

När polisen befinner sig i handräddningssituationen befinner han eller hon också sig i ett möte med andra människor. Här har de dels med sig sin individuella referensram, dels poliskårens gemensamma referensram för att förhålla sig till de val av handlingssätt som skall göras. I de individuella referensramarna ingår att känslomässigt identifiera sig med personen man möter, att förhålla sig empatiskt till den andre.

Att förstå den andre när man skall utföra ett uppdrag kan också kallas för att ”kunna ta människor”. Det handlar om att ”kunna ta” både socialsekreteraren, personen som skall omhändertas och eventuella andra aktörer i situationen. När det har fungerat bra och alla är nöjda skapas en tillfredsställelse hos alla parter som kan få den enskilde polisen att vara nöjd med sin insats. Det avspeglas också hos socialsekreterarna som kan bedöma poliserna som individer och säga: ”*de är alltså jättegoa - - - och kan ta människor på ett bra sätt*” (socialtjänst 1). Genom att samspelet mellan aktörerna fungerat bra har det skapat trygghet. Socialsekreteraren säger: ”*Då man känner att ’det var skönt att jag hade dem med mig*” (socialtjänst 1).

Det personliga i yrkesrollen blir extra tydligt när uppdraget berör någon som aktören har en privat relation till eller när det finns uppenbara paralleller till den egna livssituationen. Det kan handla om att man kommer i kontakt med någon som man känner privat, eller att man hamnar i en situation med beröringspunkter till det privata. En polis berättade om en handräddningssituation på BB och kommenterade det med ”*Nu råkar jag ha en fru som jobbar som barnmorska där uppe*” (polis 2). Här är det inte en direkt privat relation till den som omhändertas, men

5. "Vi är olika fast vi är poliser"

genom att han agerar på hustruns arbetsplats får situationen indirekta kopplingar till det privata.

När situationen har direkta kopplingar till polisens privata sammanhang kan det handla om att man på något sätt känner den som är föremål för insatsen. Det blir då ett moraliskt dilemma där det inte är helt tydligt vem som är den lidande parten. En polis säger: *"Man riskerar ju alltså, jag menar förr eller senare så stöter man på någon man känner. För oss gör det ju ingenting, jag menar vi är ju ändå där i yrkesroll. Men för den personen som är ombändertagen ... eller söker hjälp"* (polis 2). Av citatet framgår att polisen kan luta sig mot sin yrkesroll och sitt uppdrag, men ändå känner ett obehag. Detta obehag formuleras som att det är besvärande för den andre, men det är polisen som känner obehaget genom att identifiera sig med den andre.

I situationer där polisen agerar i relation till en familj kan dennes personliga erfarenheter få inflytande över valet av handlingar. En polis beskriver: *"Man försöker ju hela tiden försöka sätta sig in i situationen om man som förälder själv, om de hade kommit och tagit barnen ifrån en, hur man hade reagerat och det är väl inte säkert att det hade blivit så lugnt"* (polis 1). Det kan också användas för att förstå hur de som är objekt för insatsen reagerar, även om det innebär en obehaglig känsla hos polisen. Ett exempel på det är när barn skall ombändertas och mamman tydligt agerar för att skydda sina barn från polisen och socialtjänsten. När mamman skriker *"mina barn, oh, mina barn"* tvingas polisen in i en tydligare yrkesroll och i yrkesrollen behöver polisen göra något som privat känns väldigt fel. Även om polisen kan förstå rimligheten i handlandet i stort blir det i den akuta situationen så påtagligt att man är med i att skilja en moder och hennes barn, vilket moraliskt sett bjuder emot för privatpersonen i polisrollen.

Medkänslan med den andre innebär också ett motstånd mot att använda våld. Våldanvändningen är polisens specialkompetens, som en uttrycker det: *"- - våld. Det är min specialitet. Det är det jag jobbar med. Det är jag duktig på"* (polis 1), Ändå är det den del i aktörsrollen som beskrivs som problematisk. Det kan vara direkta våldet, men också det våld som används för att kunna rädda någon ur en situation och genomföra sitt uppdrag. En polis berättar hur våldet kan vara en del i att förstärka den redan obehagliga situationen för de inblandade: *"Jag har slagit rutor till kvinnor som har suttit med sina barn och hållit i dom i bilar då va, och det är ju...man ställer till med rätt så mycket skada i själva det ögonblicket också, som det tar ett tag att reparera mellan barnet och mamman då"* (polis 2). Att inte kunna lösa uppdraget smidigt utan våld kan uppfattas som ett misslyckande, medan de uppdrag där man undvikit använda våldet, trots att det är den specialkompetens som gör att man fått uppdraget, känns bra. En polis säger:

Men det känns ju inte så bra den gången när man inte har lyckats, utan där man har fått legat där och bryta och bända och den gången när man kör där ifrån, det känns väl inte så roligt. Men det är klart, man har ju löst det båda gångerna, men det är klart det känns betydligt bättre den gången när man på ett smidigt sätt så kunnat hantera det då (polis 2).

Att undvika våld är ett sätt att hantera det personliga i yrkesrollen och många talar om att ”*man mår ju bäst själv av att slippa hålla på och brottas med folk, det är ju... Ja, det är inget kul att slås*” (polis 1), även om man markerar att det finns olika inställning till detta bland poliser: ”*och sen försöker man ju göra den med så lite våld som möjligt. Jag i alla fall, vi är lite olika*” (polis 1).

Den personliga upplevelsen av våld som obehagligt och oönskat gäller inte bara det egna våldet. Våld som utövas mellan människor man skall ingripa mot väcker också personliga känslor som polisen måste hantera. En av de intervjuade säger: ”*Man får ju inte ha känslor mot den som har pryglat egentligen, även om man tycker så innerst inne, det är en buffel, så...*” (polis 1).

Trots att våldsanvändningen alltid är möjlig i polisens insatser är det relativt ovanligt att den förekommer i handräckningssituationer. Däremot är empatin och den känslomässiga laddningen ofta närvarande, vilket framkommer av citatet nedan:

Sen är det väl aldrig så, jag har aldrig varit med i alla fall att man har i princip med våld tagit barnet på något sätt, utan till sist när de inser att det här kommer att ske va, så brukar det, har blivit hitintills i alla fall ett rätt så lugnt överlämnande eller... ..men mycket känslor inblandade givetvis (polis 3).

Eftersom våld sällan förekommer i handräckningarna blir det än mer obehagligt för de poliser som tvingas använda våld. Där har möjligheten att tala om händelsen i bilen, kafferummet eller i formaliserad debriefing stor betydelse för att personerna skall kunna hantera frontlinjebyråkratsrollen. En av de äldre poliser som intervjuades menade att det har blivit ett förändrat förhållningssätt till den personliga dimensionen i polisyrket och sa:

Det är de här positiva bitarna som har... som man har fokuserat på lite grann - - - med början på nittiotalet skulle jag vilja säga. Svåra händelser, dramatiska händelser, traumatiska händelser där man inte fick visa känslor för varandra, det har ju lättats upp oerbjört alltså. Det är jättestor skillnad idag, där vi nästan har som en skyldighet att vi måste ta hand om varandra va, och vi skall prata om det, och jag har, egentligen så har det funnits åt mig hela tiden, men man har inte velat visa den svaga sidan, förstår du vad jag menar? Stålmanssyndromet har du hört talas om, och det fanns ju i sin prydno på åttiotalet (polis 3).

Känsliga ärenden

Handräckningsärenden är ofta av moraliskt känslig karaktär och berör personen i polisrollen. De tillhör inte de mest eftertraktade arbetsuppgifterna. En polis säger: ”*Ja, det är inga höjdarjobb, det tycker inte jag. Det är ju jätteviktigt också, det är ju nästan, ja, varje arbetsperiod är det i regel någon handräckning ju*” (polis 2). De ärenden som uppfattas som mest känsliga är när små barn omhändertas. ”*Alltså det är jättesvårt. För det är ju så alltså när det gäller, missbrukare är ju en grej, men just när det gäller barn...*” (polis 2). Polisen skall beakta barnens bästa och denna dimension i arbetet hamnar på den enskilde polisen som också är personligt påverkad av

5. "Vi är olika fast vi är poliser"

situationen. Det är personen i polisrollen som berörs känslomässigt, inte aktörsrollen i organisationen. Det är personen som bär med sig bilderna av det som skett, som polisen som säger:

Barnet tittade på mig, och jag kommer ihåg den där blicken fortfarande. Barnet tittade på mig 'rör inte min mamma' ungefär (polis 3).

Beaktandet av barnens bästa blir något av ett individuellt projekt för polisen, som samtidigt är i underläge till socialsekreteraren som har en annan kunskap både om det enskilda barnet och om barn i allmänhet. Den personliga dimensionen blir dock den samma, oavsett om man är socialarbetare eller polis. En polis berättar om en situation där de två yrkesutövarna hade reagerat lika:

Ja, de hade ju lång kontakt. Så de hade säkert lite bättre på fötterna än vad vi hade. Nä, vi pratade igenom det, och vi hade samma upplevelse, skitjobbigt med små barn, oavsett vad det gäller för ärende så är det alltid jobbigt när små barn är inblandade, som inte förstår hela biten, under tio år kan man säga och neråt då (polis 3).

Polisen i citatet ovan sätter en gräns vid 10-årsåldern. I intervjuerna har vi noterat att när barnen är över 10-12 när ser man inte längre dem som offer. Ju yngre barnet är, desto starkare medkänsla eller empatisk förståelse uttrycker poliserna inför både barnet och föräldrarna. När barnen kommit upp i tonåren är det inte längre samma typ av medkänsla som uttrycks. Nu handlar det mer om att förstå ur föräldrarnas perspektiv:

Vi är samtidigt angelägna om att bryta den här onda cirkeln, för framförallt unga människor så är det tragiskt att se alltså, det. Jag har ju själv barn i de här åldrarna, tonåren va, och man ser hur..., jag känner oftast deras föräldrar alltså, normala, skötsamma, vettiga människor, och plötsligt så har de en tonåring som har släppt ur, var någon anledning. Och mår inte bra, och söker den lätta vägen ut så att säga (polis 3).

När det handlar om vuxna människor och omhändertagande enligt LVM har de intervjuade ett mer distanserat förhållande och talar inte om de vuxna missbrukarna utifrån sina egna personliga dimensioner. När både vuxna missbrukare och barn är berörda av ingripandet betonar man barnets bästa och motiverar därmed sitt agerande, även om man ser föräldrarnas perspektiv:

Jag har tyckt det var rätt för ungen va, att rädda ungen, och det är den man... ..det är ju oftast missbrukande föräldrar och... ..de får ju liksom ta tag i sitt liv vid sidan om först va och sköter de det, så får de ju tillgång, eller träffa ungarna, och ha kontakt med ungarna igen (polis 1).

När poliserna genomför sina uppdrag, trots att det just i den specifika situationen kan uppfattas som moraliskt fel, berättas om något som kan liknas vid ett behov av rättfärdiga sitt agerande gentemot den som blir objekt för ingripandet. Först handlar det om att lagligen se till att handla rätt och att man har ett tydligt uppdrag: "Man får ju hela tiden se till att det finns någon anledning till att barnet skall bli omhändertaget där, och är det så att man har gjort, fattat det beslutet att så skall ske där, så

får man ju se till att det är för barnets bästa” (polis 1). Sedan strävar poliser efter att hålla undan de personliga dimensionerna i uppdraget och att skapa en bild av uppdragets meningsfullhet så att det moraliska och personliga trängs undan. Ett sätt att göra det är att sätta sig in i barnets situation och konstatera:

Trots att det går att tänka sig en rimlighet i ingripandet kvarstår också att det egna agerandet kan ha negativ inverkan. En polis berättar:

Jag kan ju känna det kanske att, låt oss säga nu att det är barn inblandat i det hela, att man har ju så att säga förstört barnets eventuella förtroende för polisen. För all framtid. Kan jag känna. Att det finns en risk för. För jag menar, det tror fan att, är man sju år och det kommer två poliser och tar pappa och mamma eller tar en själv för den delen, så är det ju inte de man ringer nästa gång skon klämmer. Det är ju en sak som är säker (polis 1).

Av uttalandet framgår dels att den enskilde polisen genom att utföra sitt uppdrag kan åsamka skada, dels att det kan bli en skada som inte bara drabbar barnet utan även poliskåren. Det moraliska projektet måste därför hanteras så att den person som är föremål för insatsen inte skadas, att inga andra i situationen skadas, men också att man kan leva upp till och bygga upp förtroendet för kåren och organisationen. Detta åvilar den enskilde och det är det som personen i rollen har att hantera. Det är i det läget som man strävar efter att få acceptans och förståelse för sitt agerande även från de inblandade.

De intervjuade berättar att de vädjar till barnens förståelse. En säger: ”Man gör allt man kan för att inte skrämja dem, man talar om för dem att polisen är faktiskt för att hjälpa dig, inte för att vara elak mot mamman” (polis 3). En annan beskriver liknande sätt att hantera det och lägger till: ”Det beror ju givetvis på hur stort barnet är” (polis 1). En tredje menar också att det har betydelse ”om situationen medger en dialog med barnet” (polis 1).

Om den enskilde polisen har ett tydligt uppdrag underlättar det att förklara sitt agerande, annars händer det att polisen hamnar i en situation där han eller hon framstår som person, inte som representant för sin organisation.

Trygghet i yrkesrollen

För att kunna hantera yrkesrollen och genomföra det som organisationens uppdrag innebär behöver personen i rollen se det som rimligt. Denna rimlighet skapas utifrån ett tydligt uppdrag som vidareförhandlas dels mellan aktörerna i situationen, dels med aktörens person. Utifrån detta väljer aktören vad i handlingsutrymmet som skall användas, dvs. hur han eller hon skall agera. Utgångspunkten är att ”moraliskt kan det va hur fel som helst, men vi måste göra det för det står på pappret. Lite så är det ju ofta i vårt yrkesliv faktiskt” (polis 3).

Även om det är ett uppdrag, är det inte bara ”att göra”, den enskilde tjänstemannen har också ett ansvar för sina handlingar. En polis säger: ”för det mesta är det ganska givet vad vi måste göra, och gör vi inte det så gör vi fel, och då..., då är det vi som blir hängda”(polis 3). Eftersom situationen ständigt förändras i samspelet

5. "Vi är olika fast vi är poliser"

mellan aktörerna går det inte att förbereda sig. "Man får ju ha den mentala förberedelsen också att det kanske inte blir alls som du har tänkt. Man kan vara, alltså nästan som att gå på tårna, och sen är det lugnt som en filbunke. Så man får ju hitta en balans där också" (polis 2).

Balansen bygger på den erfarenhetsbaserade och den personliga tysta kunskapen. Det är med stöd i detta som den egna bedömningen görs utifrån den individuella referensramen. Den ramen blir allt tydligare ju längre man arbetar och ju fler liknande situationer man erfarit. Den blir till en referensbank, eller ett mentalt bibliotek. En polis säger:

Att göra ett bra situationsanpassat ingripande vid en handrökning utav en LVM:are, det förutsätter ju att man har varit på 50... så att man har lite i referensbanken att det provade jag den gången och det funkade inte alls, då får jag kanske prova det här osv., osv., osv.. Naturligtvis man måste lära sig från grunden (polis 1).

Referensbanken används för att hantera situationer, men är också en god sakkunskap i arbetet. En polis säger om en kollega att "han har ju en djävla näsa för efterlysta, han lägger namn på minnet, han lägger bilar på minnet, skulle kunna åka och håva in efterlysta i minut och parti?" (polis 1). Den individuella kunskapen är en trygghet för den som har den, men också för kollegorna. Den ger en rutin och ritualisering som gynnar definitionen av yrkesrollen och lyfter arbetsuppgifterna från individen till rollen.

Genom att det är erfarenhetsbaserad kunskap är den inte direkt överförbar. Den finns hos dem som arbetat länge och den erfarne kan konstatera: "Det har man väl varit med så länge nu också så man har lärt sig att skilja på yrkesrollen och privatlivet, även om de går hand i hand ibland" (polis 3). Både yrkeserfarenheten och livserfarenheten som ger stöd, att vara lite äldre, att ha varit med om saker i livet, ger i sig en rutin och ett lugn som gagnar hur man hanterar yrkesrollen. En polis säger: "Jag tror faktiskt det har att göra med att vi inte är sjutton längre, utan att vi är rätt så till åren komna, och har viss rutin och lugn inför det här. Och därför agerar på ett annat sätt än vad man gör när man är yngre kanske" (polis 1). Med åldern kan man också mera integrera privatliv och yrkesroll och en säger "ibland underlättar det arbetet, oftare underlättar det än att det försvårar" (polis 3). Samma polis utvecklar resonemanget med:

Jag tror ju yngre man är, som människa då så att säga va, så har man svårt med det här, ja både känslor och sånt där ju. Att man tar det lite mer att det är en tjänsteälgård kanske då ju. Men ju äldre man blir, kanske får egna barn och sådant där, så tänker man och reagerar annorlunda (polis 3).

Erfarenheterna från både livet i sin helhet och yrkeslivet ger alltså en trygghet i yrkesrollen, men samtidigt kan de olika situationer man hamnar i, i livet, göra att sättet att se på arbetet förändras över tid. Erfarenhet kan växa fram genom att göra och finnas, men kan också tillföras i form av kunskap byggd på andras erfarenhet. Det sker dels i utbildningen, dels i samtal poliser emellan.

Även de mest erfarna och utbildade hamnar dock i situationer där de saknar erforderliga kunskaper. Kunskaperna om den egna rollens möjligheter är kanske tillräckliga, men kunskaperna om de övriga aktörerna i situationen saknas. En sådan situation kan uppstå när man kommer i kontakt med personer som lever i andra familjekonstellationer eller med andra traditioner än man tidigare träffat på. Då hamnar den enskilde polisen i en situation där ”det mentala biblioteket är väl något snävare”, det finns ingen erfarenhetsbaserad kunskap att hämta ur.

Förhållningssätt

Som vi har sett i detta kapitel är det olika faktorer som spelar in i att skapa meningsfullhet i yrkesrollen och utgöra grund för val av handlingssätt. Personer i en och samma yrkesroll har olika förhållningssätt för att hantera detta. Det går inte att undvika att utveckla ett grundförhållningssätt, eller som en säger: ”*Ja, det är ju bara ett måste, för annars hade man gått omkring och mått dåligt där. Det kommer ju ständigt nya ärenden här, så när det ena är klart så går vi på nästa där. Dock inte så det är LVU och LVM hela tiden där*” (polis 1). Ett sätt som skiljer sig mellan olika poliser i hur de förhåller sig till handräckningsärendena är huruvida de söker information eller ej. En del vill ha mer information för att få ett sammanhang till sitt agerande, andra säger: ”*Det enklaste sättet att överleva som polis det är att inte bry sig om bakomliggande faktorer. Vi skall inte bry oss om uppväxt, vi skall inte bry oss om vad som kommer att ske, utan vi är minutoperativa, vi gör det jobbet som vi är ålagda och sen så*” (polis 1). Ett annat sätt som skiljer sig åt är hur mycket tid man vill ägna åt ärendet, en berättar:

Jag tror det kan skilja mycket mellan poliser här hur man hanterar det här alltså. Hur många som är beredda att lägga lite längre tid här för att få, lösa det utan att behöva ta i personen rent av. Och det finns den patrullen som 'det får inte ta så lång tid', utan de går hårdare fram då, så det skiljer nog lite grann... ..burdana man är där (polis 2).

Hur mycket information man vill ha och vilken tid man vill ägna åt ärendet är de grundläggande faktorerna i hur man använder sitt handlingsutrymme. De vi har intervjuat berättar hur de skapar förhållningssätt för att hantera det personliga i yrkesrollen och hålla yrke och privatliv åtskilda.

Det finns de som uttrycker en uppgivenhet, de ifrågasätter jobbet och berättar historier om misslyckade fall. En säger ”*Jag har ju förstått, jag har ju jobbat många år som polis nu, och jag har ju förstått nu att det är nästan meningslöst att försöka rehabilitera dem*” (polis 3). Denna person ser vissa uppgifter i arbetet, som t.ex. att omhänderta missbrukare, som meningslösa och fortsätter: ”*De är svåra att få i ordning på. Så man känner kanske lite meningslöshet där. Jag vet inte vad samhället skall göra, jag har funderat på det här fram och tillbaka, men jag ser ingen lösning på det*” (polis 3). Han tar i detta in hela kategorin missbrukare och ser det som ett generellt problem i samhället. En annan polis tar enstaka personer som exempel och ifrågasätter insatser som rör just denna person:

5. "Vi är olika fast vi är poliser"

Man har till exempel en på [socialtjänsten] som man kallar "sjumiljonersmannen". Och slänga ut pengar på honom, det är meningslöst. Men ändå gör man det. Ja, där är inga hard feelings mellan oss, varken från hans sida eller vår sida. Detta, det bara känns kanske oftast inte sådär meningsfullt att slänga på honom en behandling som han inte vill ha, och så fort han lämnar så är det rakt ut på torget igen va. Och det vet han om, och det vet vi om, och det vet alla, men det skall väl se fint ut i papperna (polis 1).

Det finns också de som beskriver ett mera distanserat förhållningssätt och att de hanterar sitt ifrågasättande av jobbet genom att bli "förhärdad". En av de intervjuade säger: "Man blir ju lite yrkesskadad också, man blir lite förhärdad om jag säger så, det är så många människoöden man ser". Han fortsätter: "och det är klart att man har inte tappat alla sympatier kring det, men det är klart man känner viss hopplöshet va, man tycker man är juste mot dem, och de lovar och de bedyrar att nu skall jag ändra mitt liv och så vidare, men det tar två månader sen är de tillbaka igen"(polis 3). En annan beskriver det som att "man har väl fått rätt så hård hud, och man blir cynisk i det här jobbet". Som en mildring av uttrycket fortsätter han och säger: "är man medveten om att man är cynisk så tror jag inte det är någon fara va, men det kan ju skena för många va, det kan det göra alltså. Ser man inte upp så är man yrkesskadad mer än vad man tror" (polis 3). Bitterheten och cynismen får också personen att ifrågasätta jobbet och fundera på att lämna jobbet, vilket i sin tur skulle innebära att hans erfarenhetsbaserade kunskap går förlorad. En av de intervjuade berättade: "Kollegor lämnar ju uttryckningen efter ett, två, tre års tid. Man orkar inte längre. Man orkar inte längre för att det händer ingenting, - - - och då är det något som är fel"(polis 1).

Medan de som känner uppgivenhet beskriver den utifrån hur samhället i stort fungerar, beskriver de bittra problemen som organisatoriska. De menar att det borde finnas bättre sätt inom organisationen att hantera de uppdrag man får. Båda dessa grupper beskriver negativa känslor inför uppdraget. De som beskriver att de hanterar uppdragen relativt väl är de som berättar att man har möjligheter att få stöd av kollegor och att prata om uppdraget, men också att man tydligt skiljer sig själv från sin yrkesroll. Genom att tydligt skilja på arbete och privatliv avgränsar de arbetets möjligheter del de medel som finns och undviker att ta in alla moraliska och normativa aspekter på hur det borde vara.

De som pratar om sin roll och de insatser de gjort, de beskriver tryggheten i organisationen och kollegorna. Det är inte i första hand den formella debriefingen som man åberopar, utan just stödet i kollegorna, att man kan "bladdra i bilen, vi två som var på platsen, en enklare form av defusing" (polis 1). I dessa samtal skapar man ett förhållningssätt i samspel med kollegorna, utbyter erfarenheter och utvecklar därmed den kollektiva referensramen i organisationen. De som pratar om sin roll kan ändå skilja den från privatlivet. Att prata med kollegan kan innebära att låta problemen stanna på jobbet.

De som betonar åtskillnaden mellan yrke och privatliv menar att "man får inte bry sig för mycket, man får försöka splittra sig lite på något vis" (polis 3). De betonar yrkesrollen som ett verktyg för organisationen och undviker att se de personliga

aspekterna i agerandet och resonerar som en uttrycker det: ”målet är att göra ett så bra och så lindrigt ombändertagande som möjligt, men jag är där enbart som en skiftnyckel eller en hammare. Varken mer eller mindre” (polis 1). Därigenom depersonaliseras yrkesrollen och individen frikopplas, vilket innebär att man ”utför det då, och sen så får man söka och skaka det av sig när man väl har utgått” (polis 1).

De nämnda förhållningssätten går in i varandra, men de tydliggör ändå olika sätt som personer kan hantera sin yrkesroll. De agerar i en viss situation, men ser inte helheten i ärendet eller livssituationen. En av de intervjuade beskrev det:

Vi ser ju aldrig. Vi ser ju det från punkt A till punkt B, resten av alfabetet ser vi aldrig. Och vi vet inte vart vi skall vända oss för att se hur kedjan förlöpte. Och det är en utbrändhetsfaktor som är stor hos oss. Att man, det känns lite grand som ett Sisyfosarbete i den bemärkelsen att vi, vi gör detta, men vi får inte den här återkopplingen. Och det är nog signifikant i ett statligt verk att så är det. Att man producerar sin del, om det är ett handtag i produkten så att säga, då är det ett handtag, varken mer eller mindre, man vet aldrig var handtaget kommer att sitta (polis 1).

Precis som att vissa vill ha information inför ett ärende, medan andra gärna undviker det, finns det olika förhållningssätt till om man undrar över vad som hände sen. Därför finns det de som menar att ”det enda man kan känna ibland då, det är ju att det kan man säga rent akademiskt då va, men det är ju alltid bra med feedback. Hur gick det, blev det bra?” (polis 2) och de som anser att: ”jag personligen vill inte ha något feed back, för då hade jag kanske börjat fundera och grunna på att 'ja, nu sitter de där och vad skall hända med dem” (polis 1). Det senare förhållningssättet är det som enklast tillgodoses av organisationen eftersom det innebär praktiska problem att skaffa sig information om hur det gått i ett ärende. En polis beskriver: ”Det kräver ju ändå att det, att man har någorlunda hyfsat upparbetade kanaler då, och det är ju lite svårt, för jag menar, socialtjänsten har ju väldigt många handläggare” (polis 1). Organiseringen inom både socialtjänsten och inom polisen försvårar återföring i ärenden.

Det ingår inte i organisationens uppdrag att den enskilde polisen efterfrågar information utöver den som behövs för att genomföra uppdraget. Frågan om hur det har gått för de personer man agerat med och mot ligger utanför uppdraget och blir därför en individuell fråga. Däremot finns ett intresse i organisationens utveckling av samarbetet med andra organisationer att ackumulera kunskaper utifrån de erfarenheter som görs. På det sättet blir det ändå intressant att det sker ett erfarenhetsutbyte mellan organisationerna. Skillnaden ligger i att utbytet på organisationsnivå inte nödvändigtvis behöver betyda att just de personer som var inblandade får del av den feedback som ges. Något som en del kan finna frustrerande, medan andra tycker det är bra att avsluta och inte fortsätta få information i ett ärende där man ändå inte skall agera mer.

6. Konklusioner

Vi har i denna rapport belyst hur poliser skapar och använder sitt handlingsutrymme och hur de enskilda polismännen resonerar om detta. Utgångspunkten har varit att undersöka och förstå den aktörsroll som polisen har i den konkreta situationen och hur den används i de olika situationer som kan uppstå. Vår analys har utgått från ett relationellt perspektiv (Tilly, 2000; Collins, 2004), där vi diskuterat och analyserat fyra olika typer av relationer där polisens arbete stått i centrum. De relationer som analyserats här är för det första polisens relation till sin organisation, dvs. deras yrkesroll i förhållande till den organisation som de agerar på uppdrag av. Den andra typen av relation är den där polisen agerar i relation till socialtjänstens tjänstemän och det uppdrag de har av sin organisation. Den tredje relationen är till den medborgare som är objekt för insatsen där polisen framstår som dels representant för sin organisation och dels som person eftersom det är ett möte mellan människor. Denna relation är nära kopplad till en fjärde, som kan beskrivas som en moralisk dimension, där polisens reflektioner kring sig själv som person och som aktör avhandlas. Dessa relationer gör att vi kan förstå handräckningssituationen och dess administrativa förutsättningar, aktörernas handlingsutrymme och hur dessa skapar förståelse till det sammanhanget. Det är här inte fråga om relationer i dess vardagliga betydelse. Vanligen pratar vi om en relation som en varaktig förbindelse mellan människor. I detta sammanhang ser vi hur organisation - aktör - person förhåller sig till varandra utifrån ett relationellt perspektiv. Eftersom vi har detta perspektiv och har valt att ställa polisen och deras agerande i centrum har vi också valt att i denna rapport avstå från en mer ingående analys och diskussion kring polisens relation till socialtjänsten och till de personer som blir omhändertagna.

Den handräckning som polisen utför är ett led i samhällets uttalade makt över individen. En vårdande makt där det som görs motiveras med att det är till den enskilde individens fördel (Svensson, 2001). Omhändertagandet kan i stunden vara obehagligt eller uppfattas negativt, men syftet med det har positiva förtecken och handräckningen sker med ambitionen att förbättra livssituationen för den som omhändertas. Det finns alltså två dimensioner i maktutövningen: å ena sidan en kränkning i den specifika situationen, å andra sidan en övergripande ambition att hjälpa. Handräckningen blir där ett maktmedel för att möjliggöra vård och hjälp. Denna dimension i maktutövningen beskrivs av såväl poliserna som socialarbetarna, inte minst blir det tydligt i de situationer då barn omhändertas på grund av föräldrarnas oförmåga att ta hand om dem.

Polisens roll, liksom socialarbetarens, är en roll som frontlinjebyråkrat. De är de som står närmast medborgaren när organisationens uppgifter skall genomföras. Flera typer av situationer har beskrivits av de intervjuade och vi väljer att lyfta fram ett par av dem. Den ena situationen är när små barn omhändertas vilket ställer krav på flexibilitet, kunskap och "fingertoppskänsla". I

dess situationer finns en klar rollfördelning mellan polis och socialarbetare. Polisen ansvarar för säkerheten och tar i huvudsak hand om de vuxna, medan socialarbetaren ansvarar för barnen. I dessa situationer är nästan alltid socialarbetaren med. Den andra typen av situationer är när missbrukare omhändertas och det är sällsynt att socialarbetare finns med. Dessa handräckningar utförs mer som en rutin.

Resultaten från studien visar att poliser och socialarbetare oftast är överens om hur situationen skall hanteras och att det är sällan konflikter mellan professionerna uppstår i handräckningssituationen. Detta oaktat att socialarbetaren har betydligt mer kunskap om ärendet och polisen endast har en summarisk bild av situationen som föranlett handräckningen. I handräckningssituationen har polis och socialarbetare ett gemensamt mål. Det innebär också att rollerna i dessa situationer är tydliga. En starkt formaliserad situation ger tydliga roller för aktörerna (Collins, 2004) vilket också sätter ramar för deras handlingsutrymme.

Eftersom handräckningen har tydliga moraliska dimensioner blir den enskilde polisen personligen berörd och finner olika vägar dels för att handla, dels för att förhålla sig till uppdraget. Detta är den enskilde aktörens sätt att utnyttja det handlingsutrymme som har givits av organisationen utifrån den specifika situationens förutsättningar. I detta val av handlingar har polisen en erfarenhetsbaserad kunskap att bygga på tillsammans med sina egna preferenser och förhållningssätt som formar en tyst kunskap. Den erfarenhetsbaserade kunskapen är dels individuell, dels kollektiv. Varje polis har sin erfarenhet, men genom de berättelser och samtal som förs mellan kollegor vidgas referensramen och de enskildas erfarenheter blir till en kollektiv erfarenhet och referensram. Denna i sin tur bildar rutiner och ritualiserade handlingsmönster för hur handlingsutrymmet skall användas. Detta internaliseras hos den enskilde polisen över tid och samspelar då med de livserfarenheter den enskilde gör.

Handlingsutrymmet formas i stegvis. Först sätts en ram inom polisens egen organisation. Den formeringen utgår från hur ärendet har formulerats när det kommer in till organisationen och vilken kompletterande information som fås i telefonsamtal med socialtjänsten. Det kan då handla om ett akut ärende som genast måste genomföras eller ett ärende som möjliggör en mer genomtänkt planering. Med grund i den tillgängliga informationen och den tid som finns till förfogande för planeringen väljer arbetsledare ut lämpliga aktörer. Detta val görs utifrån de för stunden rådande förutsättningarna. Vilka poliser är i tjänst, vilka andra ärenden är aktuella och vilken patrull kan skickas för uppdraget? Beroende på förutsättningarna kan då arbetsledaren välja uniformerad eller civilklädd personal och kanske också välja vilka av de för tillfället tjänstgörande poliserna som är lämpligast för uppdraget. När detta första steg i handlingsutrymmet är definierat möter de utsedda aktörerna från polisen de övriga aktörerna.

6. Konklusioner

Om polisen ensam utför uppdraget är handlingsutrymmet givet och valet av handlingar inom detta utrymme avgörs av hur den som skall omhändertas samspelar i situationen och hur de enskilda poliserna svarar på det utifrån sina erfarenheter. När polis och socialtjänst samagerar i omhändertagandet sker det andra steget i formeringen av handlingsutrymmet. Polisens givna ramar justeras i mötet med socialtjänsten och deras givna ramar. Eftersom de går in i situationen med varierande kunskaper och erfarenheter och eftersom de som skall omhändertas agerar på olika sätt blir justeringen av polisens handlingsutrymme olika i varje situation. Polisens specialkompetens och kunskap som de för med sig i situationen är att beakta säkerhetsaspekter och att vid behov använda våld. De gör en punktinsats i den specifika situationen. Socialtjänstemännen har en annan kunskap och en annan relation till den som skall omhändertas, för dem är detta omhändertagande ett led i ett kontinuerligt arbete med den berörda personen eller familjen.

När socialtjänst och polis jämkar samman sina förutsättningar i den specifika situationen får de två organisationernas handlingsutrymmen olika dominans. Det är inget givet vem som dominerar. I vissa situationer intar polisen en avvaktande, passiv, roll medan socialtjänsten agerar utifrån sitt handlingsutrymme. I andra situationer är det socialtjänsten som är passiv och avvaktar polisens användning av sitt handlingsutrymme och sin kompetens. De handlingar som väljs inom handlingsutrymmet är under ständig förhandling i situationen och i olika sammanhang kan polisens handlingsutrymme minska eller öka. När de båda organisationernas kompetenser och möjligheter adderas vidgas de handlingar som är möjliga att välja. När handlingar sedan väljs avgör de vilka vidare handlingar som är möjliga och handlingsutrymmet förändras därför kontinuerligt under processen i situationen.

De val av handlingar som görs blir till erfarenheter, dels för personerna i aktörsrollerna, dels för organisationerna. Varje enskild handräckningssituation medverkar på så sätt i att utveckla rutiner och ritualer i samspelet mellan organisationerna. De faktorer som vi har noterat som betydelsefulla för hur aktörerna agerar är i huvudsak avhängiga tid och rum. Den tid som finns till förfogande för att planera och för att genomföra uppdraget har betydelse, liksom var uppdraget utförs. Polisens resurser och möjligheter varierar och det påverkar naturligtvis hur ett uppdrag utförs. Dessutom påverkar platsen för omhändertagandet hur det kan utformas, ett omhändertagande har olika förutsättningar om det genomförs i parken, i en lägenhet eller på socialkontoret. Tid och rum har därför stor betydelse för vilka ramar som ges för handlingsutrymmet. En tredje faktor är vilken information som finns tillgänglig.

Betydelsen av tydlighet i uppdraget har återkommit i alla aspekter vi lagt på denna situation. Arbetsledaren inom polisen utformar uppdraget bättre, ju mer relevant information om det som ges från socialtjänsten. De som utför uppdraget samordnar och samspelar bättre om man har en gemensam bild av situationen

byggd på tydlig fördelning inom uppdraget. Och den enskilde polisen kan enklare hantera sin yrkesroll i mötet med medborgaren om det är möjligt att tydligt definiera vad det är man skall utföra och varför.

Eftersom det är i samspelet mellan organisationerna som den kollektiva erfarenheten blir till rutiner och ritualer har samrådsgrupper och andra forum en roll i att forma handlingsutrymmen och handlingar. Detta gäller då inte bara mellan socialtjänsten och polisen eftersom även andra organisationer samspelar i handräckningen. Ett dilemma för polisen är att kunna avsluta ärendet och lämna över personen till nästa organisation i kedjan. I våra intervjuer har det återkommande påtalats att det är av vikt för polisens möjligheter att agera att det finns någonstans att föra en omhändertagen och där har organisationer inom t.ex. sjukvård, ungdomsvård och missbruksvård stor inverkan.

Även om handlingsutrymmet formas i situationen och organisationen är det en människa i rollen som polis, eller som socialsekreterare, som genomför det. Denna person har att förhålla sig till de givna ramarna. I vår studie har vi funnit att polisen har att välja mellan att vara lojal med sin organisation eller att begära sorti, dvs. lämna organisationen eller åtminstone enheten inom organisationen. Poliser skall utföra de uppdrag de får och ramarna för detta är snäva framför allt den tid och plats som finns i situationen. I polisens repertoar ingår inte att protestera eller obstruera mot uppdraget. Dessa sätt att hantera uppdraget finns däremot för socialsekreteraren. Socialsekreteraren kan dra sig undan medverkan och lämna över ärendet till polisen att genomföra på egen hand. Den möjligheten till överlämnande har inte den enskilde polisen. Han eller hon måste utföra det uppdrag som givits utifrån de befintliga förutsättningarna. För att hantera det finner var och en sitt förhållningssätt till uppdragen och utvecklar ett personligt förhållningssätt till rollen som aktör åt organisationen.

Det är aldrig möjligt att föreskriva i detalj hur man som polis skall agera i handräckningssituationen eftersom den varierar utifrån tid, rum, tillgänglig information, hur de olika inblandade aktörerna agerar och hur den enskilde tolkar och uppfattar detta.

Referenser

- Agevall, Lena (1994): *Beslutsfattandets rutinisering*. Lund: Lunds universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Ahrne, Göran (1999): Organisationer och människor, i Ahrne, Göran och Hedström, Peter (red.) *Organisationer och samhälle: analytiska perspektiv* Lund: Studentlitteratur
- Ahrne, Göran and Papakostas, Apostolis (2002): *Organisationer, samhälle och globalisering*. Lund: Studentlitteratur
- Arlbrink, J (2004): *Det moraliska ifrågasättandet och det existentiella lidandet. Alkoholmissbrukares upplevelser av och reaktioner på tvångsvård*. Lund University. Lund Studies in Ethics and Theology 13.
- Alvesson, Mats och Skoldberg, Kaj (1994): *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Armeliuss, Bengt-Åke (red) (1996): *Vård av ungdomar med sociala problem: en forskningsöversikt*. Stockholm: Liber utbildning : Statens institutionsstyrelse
- Billinger, Kajsa (2000): *Få dem att vilja: motivationsarbete inom tvångsvården av vuxna missbrukare* Rapport i socialt arbete 95, Stockholm: Institutionen för socialt arbete. Stockholms universitet.
- Christophs, Irja (2002): *Tvångsvård på gott och ont*. FOU Stockholm. Rapport 2002:5 Stockholm: Socialtjänstförvaltningen
- Collins, Randall (2004): *Interaction, Rituals, Chains*. Princeton: Princeton University Press
- Danermark, Berth och Kullberg, Christian (1999) *Samverkan. Vårdsstatens nya arbetsform*. Lund: Studentlitteratur
- Ekendahl, Mats (2001): *Tvingad till vård. Missbrukares syn på LVM, motivation och egna möjligheter*. Rapport i socialt arbete nr 100. Stockholm: Institutionen för socialt arbete. Stockholms universitet.
- Falk, Lena (2002): *Sex månader efteråt. Uppföljning vid Hornö LVM-bem*. SIS-rapport 2002:3. Stockholm: Statens institutionsstyrelse
- Foucault, Michel (1987): *Övervakning och straff*. Lund:Arkiv
- Friis, Eva (2003): *Sociala utredningar om barn : en rättssociologisk studie av lagstiftningens krav, utredningarnas argumentationer och konsekvenser för den enskilde*. Lund studies in Sociology of Law 18, Lund: Sociologiska institutionen
- Granér, R (2004): *Patrullerande polisens yrkeskultur*. Lund dissertations in social work 18, Lunds Universitet. Socialhögskolan. Lund.
- Hauge, Ragnar och Egelund, Tine (2004): *Forskning om vård av unga och vård av missbrukare finansierad av Statens institutionsstyrelse under perioden 1994-2002* Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap
- Hasenfeld, Yeheskel (1992): The Nature of Human Service Organizations, i Hasenfeld, Yeheskel (red) *Human Service As Complex Organizations*. Newbury Park: Sage.
- Israelsson, Magnus (2004): Komparativ analys av internationell lagstiftning om tvångsvård av substansmissbrukare, i LVM-utredningen, *Tvång och förändring. Rättsäkerhet, vårdens innehåll och eftervård*. Stockholm : Fritzes offentliga publikationer, SOU 2004:3
- Jergeby, Ulla (1999): *Att bedöma en social situation : tillämpning av vinjettmetoden*. Stockholm : Centrum för utvärdering av socialt arbete

Omedelbart samarbete

- Johansson, Patrik & Skrinjar, Monika (2001): Kontrollanter som hjälpare och hjälparen som kontrollant: Polisens och socialarbetarens yrkesroller i arbetet med narkotikamissbrukare, i H. Olafsdottir (red). *Skyldig eller sjuk? Om valet av påföljd för narkotikamissbruk*. NAD- publikation Nr. 40. Helsingfors: Nordiska nämnden för alkohol och drogforskning.
- Johansson, Roine (1992): *Vid byråkratins gränser. Om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientrelaterat arbete*. Lund: Arkiv.
- Johansson, Roine (2002): *Nyinstitutionalismen inom organisationsanalysen*. Lund: Studentlitteratur
- Johansson, Eva (2002): *Självordsförsök bland narkotikamissbrukare*. Lund Dissertation in Social Work 10., Lunds Universitet. Socialhögskolan: Lund.
- Johansson, Eva (2006): *Tvångsvård enligt LVM – intention, handling och upplevd erfarenhet*. Rapportserie i socialt arbete, nr 1: 2006, Växjö: Växjö universitet. Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete.
- Johansson, Eva och Svensson, Kerstin (2005): Theory in social work – some reflections on understanding and explaining interventions, i *European Journal of Social Work*, vol 8, no 4, sid 419-433.
- Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, LPT
- Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, LVM
- Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU
- Lagerberg, Dagmar och Sundelin, Claes (2000): *Risk och prognos i socialt arbete med barn; forskningsmetoder och resultat*. Stockholm: Gothia: Centrum för utvärdering i socialt arbete.
- Lipsky, Michael (1980): *Street level bureaucracy- dilemmas of the individual in the public service*. New York. Russell Sage.
- Levin, Claes (1998): *Uppfostringsanstalten : om tvång i föräldrars ställe* Lund: Arkiv
- Lundquist, Lennart (1998): *Demokratins väktare. Ämbetsmännen och vårt offentliga etos*. Lund: Studentlitteratur
- LVM-utredningen (2004): *Tvång och förändring. Rättssäkerhet, vårdens innehåll och eftervård*. Stockholm : Fritzes offentliga publikationer, SOU 2004:3
- LVU-utredningen (2000): *Ombändertagen : samhällets ansvar för utsatta barn och unga* , SOU 2000:77. Stockholm : Fritzes offentliga publikationer.
- Mattsson, Titti (2002): *Barnet och rättsprocessen: rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*. Skrifter utgivna vid Juridiska fakulteten i Lund, 145 Lund: Juristförlaget.
- Merriam, S, B (1994): *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund . Studentlitteratur.
- Moe, Sverre (1995): *Sociologisk teori*. Lund: Studentlitteratur.
- Morgan, D (ed) (1998): *The Focus Group Guidebook. The Focus Group Kit no 1*. Thousand Oaks: Sage.
- Nilsson Motevasel, Ingrid (2000): *Män, kvinnor och omsorg*. Meddelande från Socialhögskolan 2000:5. Lund: Lunds universitet
- Palm, Jessica (2003): *Ungdomarnas upplevelse av slutna ungdomsvård. En jämförelse med LVU-placeringar och fängelse*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Polislagen (SFS 1984:387)
- Polisverksamhetsutredningen (2001): *Mot ökad koncentration - förändring av polisens arbetsuppgifter*. Delbetänkande från Polisverksamhetsutredningen, SOU 2001:87. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Schierenbeck, Isabell (2003): *Bakom välfärdsstatens dörrar*. Umeå. Borea
- Schlytter, Astrid (1999): *Kön och juridik i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Referenser

- Socialstyrelsen (2004a): *Missbrukare och övriga vuxna – insatser år 2003*. Statistik Socialtjänst 2004:7. Stockholm: Socialstyrelsen
- Socialstyrelsen (2004b): *Barn och unga – insatser år 2003* Statistik socialtjänst 2004:9 Stockholm: Socialstyrelsen
- SOSFS (1997:15): Tillämpningen av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Socialstyrelsens allmänna råd. Tillgänglig:
http://www.sos.se/sosfs/1997_15/1997_15.htm#anchorinn
- Stake, R.E (1994): Case studies. I Denzin, N.K & Lincoln, Y.S (Red): *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Svenska kommunförbundet (2002): *Yttrande över SOU 2001:87 Mot ökad koncentration - förändring av polisens arbetsuppgifter* 2002-01-25 Dnr: 2001/2347
- Svensson, Kerstin (2001): *I stället för fängelse? En studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård*. Lund Dissertations in Social Work 1, Lunds Universitet. Socialhögskolan: Lund.
- Svensson, Kerstin (2002): Caring Power. Coercion as care, i *Outlines Critical Social Studies* nr 2
- Svensson, Kerstin (2005): Relationer och meningsskapande mekanismer i socialtjänstens arbete med LVM, *Working Paper* nr 2, 2005 Lunds universitet, Socialhögskolan
- Sundell, Knut och Egelund, Tine (2001): *Barnavårdsutredningar - en kunskapsöversikt* Stockholm : Gothia : Centrum för utvärdering av socialt arbete, Socialstyrelsen
- Tilly, Charles (2000): *Beständig ojämlikhet*. Lund: Arkiv
- Tännsjö, Torbjörn (2002): *Tvångsvård: om det fria valets etik i hälso- och sjukvård*. Stockholm: Thales
- Wibeck, Victoria (2000): *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Studentlitteratur. Lund

Författarpresentation

Eva Johnsson är filosofie doktor och arbetar som lektor och forskare i socialt arbete på IVOSA, Växjö universitet.

Hon kan nås genom:

Växjö universitet
IVOSA
351 95 Växjö

e-post: Eva.Johnsson@vxu.se
telefon: 0470-70 80 24

Kerstin Svensson är docent i socialt arbete och arbetar som lektor och forskare vid Socialhögskolan i Lund.

Hon kan nås genom:

Lunds universitet
Socialhögskolan
Box 23
221 00 LUND

e-post: kerstin.svensson@soch.lu.se
telefon: 046-222 04 61

Rapporter i serien

1. Salonen, Tapio & Rickard Ulmestig 2004. *Nedersta trappsteget*
2. Harju, Anne 2005. *Barn och knapp ekonomi*
3. Enokson, Uffe 2005. *Tid, pengar och sociala nätverk*
4. Salonen, Tapio (red) 2005. *Rena rama Sociorama*
5. Johnsson, Eva 2006. *Tvångsvård enligt LVM*
6. Järkestig Berggren, Ulrika 2006. *Personligt ombud*
7. Enokson, Uffe 2006. *Tiden i senmodernt vardagsliv*
8. Johnsson, Eva & Kerstin Svensson. *Omedelbart samarbete*

Publikationer i rapportserien i socialt arbete vid IVOSA, Växjö universitet kan beställas genom IVOSA, Växjö universitet, 351 95 Växjö

E-post: rapport.ivosa@vxu.se

Tel: 0470-70 80 00

Eller hämtas som pdf:

www.vxu.se/ivosas/publikationer/rapporter_socialt.xml